

UPPSALA UNIVERSITET
C-uppsats
Institutionen för lingvistik och filologi
ht 2006

**Funktion och konstruktion av genitiv i två jämtländska
sockendialekter**
Torbjörn Westerlund

Handledare: Anju Saxena

Sammandrag

Denna uppsats handlar om genitiv, om hur det konstrueras och för vilka funktioner det används i ett skriftligt material från två jämtländska socknar, Lit och Hackås. Först utreds användningen av genitiv-s, som är standard i rikssvenskans genitivkonstruktioner. Efter detta undersöks övriga förekommande konstruktioner. Ett flertal sätt att skapa genitiv, vilka alla skiljer sig markant från riksspråket, uppvisas i de två dialekterna. I Lit dominerar en konstruktion med prepositionen *at* (åt) i de flesta ställningar, i Hackås används företrädesvis en perifrastisk (omskrivande) konstruktion för fria possessivattribut, medan tre olika konstruktioner samvarierar vid bundna possessivattribut.

Förkortningar

3SG	tredje person singularis
ack	ackusativ
alt	alternativt
BEST ART	bestämd artikel
CM/CMs	“construction marker”, tolkningsmarkör
D	”dependent”, underordnad/beroende nominalfras
DAT	dativkasus
EZ	ezafe-markör (genitivmorfem)
F/fem/FEM	femininum
GEN	genitivkasus
H	”head”, överordnad nominalfras
INSTR	instrumentaliskasus
M/mask	maskulinum
Matt	Matteus evangelium (bibelbok)
N/neutr	neutrum
nom/NOM	nominativ
pers	person
PERS.PRON	personligt pronomen
PNP	“possessive noun phrase”, genitivkonstruktion
POSS	possessiv-/genitivkasus
POSSIND	possessivindexerare
PR.ART	propriell artikel
pron	pronomen
refl	reflexivt
RFL	reflexivt pronomen
SAOB	Svenska Akademiens ordbok
SG	singular

Innehållsförteckning

<i>Sammandrag</i>	2
<i>Förkortningar</i>	3
1. Bakgrund	5
<i>1.1 Inledning, syfte och metod</i>	6
<i>1.2 Kort om genitiv</i>	7
<i>1.3 Källor</i>	
2. Teori	9
<i>2.1 Om terminologi: dialekt, språk & mål</i>	9
<i>2.2 Om dialekten i Jämtland – klassificering</i>	9
<i>2.3 Skrivet om jämtländsk dialekt</i>	10
<i>2.4 Om jämtländsk nominalfras (och verb)</i>	12
<i>2.5 Skrivet om genitiv och genitivkonstruktioner</i>	16
<i>2.6 Genitivkonstruktioner</i>	18
<i>2.7 Funktion och konstruktion av genitiv i riksspråket (med jämtländsk utblick)</i>	22
3. Analys	26
<i>3.1 Inledning</i>	26
<i>3.1.1 Förkortningar</i>	26
<i>3.1.2 Sammansatta namn</i>	27
<i>3.2 Genitivkonstruktioner</i>	28
<i>3.2.1 Syntetiska konstruktioner</i>	28
<i>3.2.2 Analytiska konstruktioner</i>	35
<i>3.3 Övrig användning av genitivfras</i>	38
<i>3.3.1 Deskriptivt genitivattribut</i>	38
<i>3.3.2 I angivelse av persons familj/företag/bostad etc</i>	38
<i>3.3.3 Annan användning</i>	40
<i>3.3.4 Sammansatta substantiv</i>	40
<i>3.4 Sammanfattning</i>	42
4. Käll- och litteraturförteckning	45
<i>4.1 Källor</i>	45
<i>4.2 Sekundärlitteratur</i>	45
<i>Appendix</i>	50

Mæn jamska e'ndån modersmåle
För den, som e 'n äkta jamt.
Säj, ski mæ lætt'a få förglömes!-
Nu spör jä riktut ællvursamt.

Äcke (signatur för Erik Olsson), (1988:6).

1. Bakgrund

1.1 Inledning, syfte och metod

I landskapet Jämtland finns, precis som i många delar av vårt land, en inhemsk språkvariant som i väsentliga avseenden skiljer sig från riksspråket, både vad gäller grammatik och fonologi. Under min uppväxt stötte jag i olika sammanhang på denna dialekt, och jag har genom egen erfarenhet kunnat bevittna den utveckling som illustreras i en c-uppsats av Bodil Wennersten-Bergner (1985). I far- och morföräldrarnas generation fanns många som talade traditionell dialekt, och som vanligen inte alls behärskade riksspråket. I föräldragenerationen har den traditionella dialekten börjat lösas upp, formläran försvinner och dialektal vokabulär blandas med rikssvensk. Och i min egen generation, slutligen, är dialekten på många håll på väg att helt försvinna. Att de traditionella dialekterna började gå tillbaka uppmärksammades redan under 1800-talet. Från början anklagades nya kommunikationer, som järnvägen, och också folkskolans utbyggnad. Under 1900-talet har uppfinningar som radion och TV:n sedan påskyndat denna utveckling, liksom det faktum att den genuina dialekten på många håll haft lägre status än riksspråket. Så beklagar sig t ex Lars Larsson (1942) om den unga generationen i Jämtland. Han skriver att de vill tala "som prästen och skolläraren, som kamraten vilken tagit värvning eller blivit handelsbiträde eller hon, som blivit lärarinna eller är kaféflicka inne i staden eller f.ö. i enlighet med det språk som alla böcker och radion använder." (1942:55 Se i detta sammanhang också Österberg 1914:3, Simonsson 1962:222-223, Reinhammar, V 2005:78.)

På grund av att denna språkform nu på många håll är på väg att försvinna är det viktigt att dess särdrag dokumenteras. Och det är alltså detta jag ämnar bidra till i denna uppsats. Närmare bestämt kommer jag att titta på genitiv i två jämtländska dialekter, hur det konstrueras och hur olika konstruktioner används. Jämtländskt genitiv nämns i förbigående i flera akademiska uppsatser om jämtländsk dialekt (se mer under 2.3, 2.4, 2.7), men ett mer ingående studium av dess konstruktion och användning har inte tidigare genomförts. Det är därför angeläget att det blir av.

Analysen i denna uppsats kommer att bygga på en empirisk studie av genitivkonstruktioner i ett antal texter skrivna av personer från två jämtländska socknar, den i Lit norr om Östersund, och den i Hackås, på den södra sidan. (Se mer om källorna under 1.3 nedan.) I sammanhanget kommer också Anderssons uttalanden (1930) om användning av genitiv-s i oviksmålet att utredas (se nedan). Till grund för undersökningen kommer den terminologi och de kategoriseringar om genitiv som utläggs av Teleman m fl (1999a, b & c), Koptjevskaja-Tamm (2003b), och i viss mån även Delsing (2003a & b) att användas. En kort introduktion till denna terminologi kommer under 1.2. En mer ingående presentation följer sedan i avsnitt 2.6 och 2.7.

1.2 Kort om genitiv

Vad är egentligen genitiv, och vad är det som kommer att undersökas i denna uppsats? I svenska skapas genitivform av nominalfraser (substantiv, egennamn och substantiviska pronomen) vanligen genom att de som suffix får genitivändelsen *-s* (Teleman 1999c:130), vilket är en gammal kasusändelse (se mer under 2.4 och 2.7). Nominalfrasen har på svenska bara två olika former, grundform och genitivform.

Nominalfraser i genitiv används i svenska för olika funktioner. Ofta står de som possessivattribut, bestämning till en nominalfras i grundform, och uttrycker då bl a ägande: *kassörens kavaj* (Teleman m fl 1999c:30). En kombination av två nominalfraser, där den ena utgör huvudord, och den andra bestämning i form av possessivattribut kallas i Koptjevskaja-Tamms terminologi, såsom den utläggs i artikeln "Possessive noun phrases in the languages of Europe" (2003b), för "head"/"huvud", förkortat H, och "dependent", förkortat D (Koptjevskaja-Tamm 2003b:621). Såsom framgår av det ovanstående anses possessiv-attributet vara underordnat i frasen. Ett possessivattribut kan dock inte bara uttrycka ägande, utan används även för att beskriva andra förhållanden. Se mer under 2.7 nedan! Nominalfras i genitiv kan också stå som sk deskriptivt genitivattribut, och utgör då en beskrivning av huvudordet: *tre veckors flygning* (*Nationalencyklopedin* 1992:"genitiv"). Nominalfras i genitiv används i svenskan också självständigt, och fungerar då bl a som kollektiv-beteckning: *Han bor hos kantorns*. (Teleman m fl 1999b:113). I denna uppsats kommer en nominalfras i genitivform att kallas "genitivfras", medan kombinationen av två nominalfraser, där den ena är huvudord, och den andra underordnat possessivattribut, kommer att kallas "genitivkonstruktion". I Koptjevskaja-Tamms terminologi kallas detta senare "possessive noun phrases", förkortat PNP (Koptjevskaja-Tamm 200b:621), en term som också kommer att användas.

I sin ovan nämnda artikel undersöker Koptjevskaja-Tamm hur PNP konstrueras i de europeiska språken. Hon urskiljer två huvudtyper av konstruktion, en syntetisk och analytisk. I den förra uttrycks relationerna mellan de två nominalfraserna ofta med kasusmarkering, i den senare med preposition (Koptjevskaja-Tamm 2003b:621-626). I texter om jämtländsk dialekt brukar två olika genitivkonstruktioner anges vara vanliga, en analytisk, med prepositionen *at/ât* (åt), och en perifrastisk (omskrivande) med genitivform av personligt pronomen/possessivt pronomen. Den senare räknas som en syntetisk konstruktion (mer om detta under 2.6):

Tabell 1: Exempel på analytisk och syntetisk possessivkonstruktion i jämtländsk dialekt (Reinhammar, V 2005:31. Se också sid 30-32, Oscarsson 2001:509 och Koptjevskaja-Tamm 2003:628-630.)

Jämtländska (Hammerdal)	Rikssvenska
vâ`ntan ât gobba	gubbens/makens vantar
sko`ân ât tjäringen	gummans/hustruns skor
ha`tt`n hans Kal	Karls hatt
tjy`nnân en(n) Aann	Annas kor

Huruvida genitiv alls bildas med genitiv-s i jämtländsk dialekt finns det olika åsikter om. Lars-Olof Delsing, som i artikeln ”Syntaktisk variation i nordiska nominalfraser” (2003b) försökt spåra utbredningen av ett antal drag som är typiska för nordskandinavisk nominalfras, skriver att “Det tycks vara så att s-genitiven saknas helt i de gamla dativmålen i Norrbottens och norra Västerbottens kustbygder, i Jämtland och Härjedalen, samt i dalmålen.” (Delsing 2003b:41). Andersson (1930) är dock av en helt annan åsikt i frågan. I en uppsats om oviksmålet, en av de jämtländska dialekterna, anger han att genitiv-s i dialekten används både i sammansatta ord, på possessivattribut när ett geografiskt namn utgör underordnad nominalfras, och i deskriptiva genitivattribut:

bòschkánt *n tom’s bróed* *týsKlans grænse*
 (bordskant) (en tums bredd) (Tysklands gränser)
 (Andersson 1930:13)

Eftersom nominalfrasen kommer att ha en central roll i detta arbete och eftersom jämtländsk sådan skiljer sig avsevärt från riksspråkets kan det redan nu vara av intresse att introducera viktiga kännetecken hos jämtländsk nominalfras. Dialekterna i hela norra Sverige uppvisar faktiskt stora likheter i nominalfrasstruktur. Följande uppställning visar på några viktiga skillnader mellan ”nordsvenska” och rikssvenska. De nordsvenska exemplen kommer från Västerbotten, men gäller även för Jämtland:

Tabell 2: Skillnader mellan nordsvensk och rikssvensk nominalfras (Delsing 2003b:11)

	Nordsvenska	Rikssvenska
Propriell artikel (bestämd artikel på förnamn och ibland även efternamn)	a Karin	Karin
Utvidgat bruk av slutartikel	laga mat’n	laga mat
Postadjektivisk artikel	n’ stor n’ bil	en stor bil
Efterställt possessivpronomen	huset mitt	mitt hus

Mer om jämtländsk nominalfras presenteras under 2.4 nedan.

1.3 Källor

I undersökningen har alltså texter skrivna på de två dialekterna använts. Institutet för språk och folkminnen (tidigare SOFI, se www.sofi.se) i Uppsala har visserligen mängder av inspelat material från Jämtlands socknar, material som spänner över ett helt århundrade, men eftersom föreliggande uppsats undersöker grammatiska konstruktioner har det varit mer praktiskt att använda skriven text, för att på så sätt lättare och snabbare kunna få fram användbara exempel i tillräcklig mängd. De källor som har använts är följande böcker och texter skrivna på hackås- och litsmål: Gunnar Magnussons *Je minns frå Hakås* (1992), Nagur *Bibelteksta på jamska* (Oscarsson, 2006), Ruth ”Puck” Olssons *Fresn at a Momma* (1992) och *Mer om Fresn...nu ske’n itti buan* (1993), Torbjörn Stockfelts artiklar “Nån fänderingon ta ein ta dom, som flöött” (2002), “Jamska för femti år saen å för tretti år saen – å nunen” (2004), “Nage om n’ Ante Janhed” (2005), och Stig

A Nilssons artiklar ”Gammalox’n på Storfloa” (1993) och “N räktu’n kråkriksda” (1996).

Magnussons bok är utgiven på eget förlag och innehåller texter som tidigare publicerats i Hackås sockens årsbok, *Hackåskrönikan* (1959-), och också en del nyskrivet material. Magnusson föddes 1912. Hans texter handlar företrädesvis om personer och händelser han minns från sin barndom i Hackås. I denna uppsats har de första hundra sidorna av boken använts.

Nagur Bibelteksta på jamska (Oscarsson, 2006) är ett verk som innehåller utvalda bibeltexter översatta till jämtländsk dialekt. Fem personer från fyra olika jämtländska socknar har i verket fungerat som översättare (Byberg 2006:9-11). I denna uppsats är de texter som översatts av Herbert Sjödin, ca 32 sidor, aktuella. Sjödin föddes 1928 och kommer från Lits socken. De texter han översatt spänner över flera olika bibliska genrer, från Gamla Testamentets historiska verk till evangelierna och Nya Testamentets episteltexter.

Böckerna *Fresn at a Momma* och *Mer om Fresn...nu ske’n itti buan* är barnböcker ursprungligen skrivna på älvdalsmål av Ruth “Puck” Olsson, och senare översatta till ett antal svenska dialekter. För detta uppsatsarbete har Inger Gustafssons översättningar till litsmål studerats. Gustafsson är född 1951.

Fem kortare texter på litsmål har också använts, tre skrivna av Stockfelt och två av Nilsson. Stockfelt är född 1928. Hans texter är hämtade ur *Litsboken* (1948-), Lits sockens årsbok (2002:119-127, 2004:44-56, 2005:124-128), och behandlar dels jämtar i exilen och dels den jämtländska dialektens framtid. Nilssons texter är hämtade dels ur *Litsboken* (1993:154-156) och dels ur årsskriften *Jämten* (1996:109-112). Nilsson levde mellan 1930-2001. Hans texter återberättar skrönor från hembygden.

2. Teori

2.1 Om terminologi: dialekt, språk & mål

Vad är egentligen en dialekt? Och ett mål? Skiljer de sig åt? *Dialekt* är ett lånord, som kom in i svenskan under 1600-talet (Widmark 1996:409-417, SAOB K 1176-1181). Det hade tidigt en mycket bred betydelse, och kunde beteckna i princip vilken språkform som helst som var specifik för en plats, region eller område. Så kunde t ex svenska karaktäriseras som en germansk dialekt. Under de stora dialektundersökningarnas tid, ca 1880-1940 (Rendahl 2001:137), när dialektforskningen bedrevs som intensivast i Sverige, kom termen att låna betydelse av ordet *mål*. Detta är ett gammalt ord med betydelsen ”tal” och ”språk”. I flera svenska dialekter kom det dock att få beteckna den lokala språkformen, i motsats till riksspråket. Se i detta sammanhang t ex det citat av Äcke som inleder denna uppsats. Numera, när det tidigare så starka intresset för dialekt har falnat, håller termen *dialekt* på att få betydelsen ”underavdelning, vilken som helst, av ett språk”. När jag i denna uppsats hänvisar till den jämtländska språkformen kommer jag dock att använda termerna ”dialekt” och ”mål” om varannat, för att på så sätt kunna variera terminologin en aning.

Hur förhåller det sig då med språk? Vad är det? Enligt en berömd aforism yttrad av Max Weinreich, en av 1900-talets viktigaste yiddishforskare, är ett språk en dialekt som har en flotta och en armé som försvarar det: ”shprakh iz a dialekt mit an armye un flot” (citerat från *Wikipedia* 2006. Se också Campbell 1998:193.) Och närmare en definition än så kommer man nog tyvärr inte. Vad som räknas som ett språk är ofta en politisk fråga mer än något annat.

2.2 Om dialekten i Jämtland - klassificering

Språkvetenskapen delar vanligen in de skandinaviska språken i två grupper, en väst- och en östnordisk. Huvudkriteriet för denna indelning är ljudförändringar som uppkom under den fornnordiska perioden (Delsing 2003c:1-2). Under de stora dialektundersökningarnas tid fanns ingen fullständig samsyn på hur de jämtländska dialekterna skulle klassificeras, till vilken grupp de skulle anses höra, och också skulle ha anses hört tidigare i historien. Språkforskaren Herman Geijer uppmärksammade de stora likheterna mellan jämtska och dialekterna i de närmast belägna delarna av Trondheims stift, men ansåg trots det att jämtskan var en tidigare självständig språkform som utvecklats i svensk riktning. Som stöd för detta förde han bl a fram att jämtskans accentsystem tydligt är svenskt (Geijer 1918:198). Norske J Sverdrup ansåg att man i Jämtland talade ett ursprungligen ”norroent mål” (Sverdrup 1930:4), d v s tillhörande den västnordiska grenen av de skandinaviska språken. E Jessen, även han från Norge, uttryckte att jämtlandsmålen framförallt står dialekterna i Trøndelag nära, men han såg också ett nära släktskap med dialekterna i svenska Norrland. Han såg ingen skarp skiljelinje mellan dialekterna på den svenska och norska sidan (Jessen 1872:2-7). I sitt standardverk *Våra folksmål* skriver Elias Wessén om ”västnordiska språkljud” i svenska dialekter, och då bland annat i de jämtska. Wessén var dock inne på samma tankegång som Jessen, och såg jämtskan som ett mellanled mellan trøndelagsmål och de norrländska kustmålen (Wessén 1970:54-58. Se även Oskarsson 1970:278-280, Reinhammar, V 2005:65-70, Sundin 1946:9-18, Wennersten-Bergner 1985:5.)

Indelningen i en västnordisk och en östnordisk grupp förkastas dock av en del språkforskare. I inledningen till boken *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen* skriver Lars-Olof Delsing, Anders Holmberg, Görel Sandström och Øystein Alexander Vangsnes att en sådan indelning inte är ändamålsenlig för synkrona beskrivningar. De förespråkar istället en indelning i grupperna ”öskandinaviska” (färöiska och isländska), och ”fastlandsskandinaviska” (svenska, norska och danska), inom vilka språken i ganska stor utsträckning är inbördes begripliga (Delsing m fl 2003:1-2).

En annan sak som de gamla dialektforskarna också tvistade om var jämtlandsmålen inbördes indelning. I Jämtland var dialekterna knutna till en äldre sockenindelning (Reinhammar, V 2005:76-78). Inom socknen gick man i kyrkan på samma plats, och kom därmed vanligen att prata på samma sätt. Stora dialektala likheter fanns mellan många av Jämtlands socknar, men också skillnader. Herman Geijer föreslog en femdelad uppdelning (*Svensk Uppslagsbok* K 377-378). H Westin och K Lor Österberg förespråkade istället en uppdelning i tre olika grupper (Westin 1897:6, Österberg 1914:4). Denna trefaldiga uppdelning verkar idag vara vanligast i uppsatser om jämtska. Det anses därmed att större delen av Jämtland har centraljämtsk dialekt (även kallad medeljämstk/ högjämstk). I de östligaste och sydligaste socknarna betecknas målen dock som östjämtska respektive sydjämtska. I det östjämtska området ser man en övergång till de norrländska kustmålen, i det sydjämtska till härjedalska. Litsmålet hör till det centraljämtska området. Hackåsmålet räknas vanligen till de sydjämtska dialekterna, men det uppvisar dock drag som knyter det både till det sydjämtska och det centraljämtska område (Westin 1897:8-9). Se mer om det under 2.4 nedan.

2.3 Skrivet om jämtländsk dialekt

Att skapa sig en överblick över det som skrivits om jämtländsk dialekt är inte någon enkel uppgift. Detta med anledning av att uppsatser och texter i ämnet har tillkommit på olika håll i landet. På Jamtli, Jämtlands läns museum (www.jamtli.com), och på Länsbiblioteket i Östersund (www.z.lanbib.se) samlar man dock på akademiska uppsatser om jämtländsk dialekt. Ragnar Ohlson och Bo Oscarsson listar också uppsatser i urval i antologin *En bok om jämtskan* (Ohlson 1973:17-18) respektive i ordboken *Orlboka* (2001:519-520). Hänvisning-arna i dessa listor är dock inte fullständiga, varför de nämnda uppsatserna i en del fall har visat sig mycket svåra att få tag på. Nedanstående genomgång bygger på Ohlsons och Oscarssons listor, och på egna efterforskningar på Jamtli och Östersunds länsbibliotek. Fler uppsatser än de som tas upp här kan dock mycket väl finnas, och genomgången ska därför inte ses som uttömmande. För uppgifter om var olika uppsatser finns att tillgå, se appendix.

Inspelningar med transkription av olika jämtländska sockendialekter har gjorts av Olsson (i Aspås socken, 1958), Oskarsson (Frösön, 1968) och Olander och Oskarsson (Offerdal, 1972). I Fränden (1998) transkriberas en inspelning genomförd i Offerdal av professor Nils Simonsson. Dessa uppsatser är fokuserade just på noggrann transkription av inspelat material. Dialekttypiska ord och grammatiska egenheter som framkommer i materialet kommenteras dock också och sätts in i ett större sammanhang. Uppsatsförfattarna använder vanligen inte det internationella fonetiska alfabetet, utan transkriberar istället med hjälp av det svenska landsmålsalfabetet. (För en beskrivning av landsmålsalfabetet för Jämtland och Härjedalen, se Westin (1897).)

Den fonetiska sidan av jämtländsk dialekt behandlas i Sundin (1946), där föllingemålets vokalfonem och dess realisering i alla upptänkliga kontexter behandlas. Jämtskans ljudsystem behandlas möjligen också i Burman (1928). Eftersom denna uppsats dock har visat sig svår att få tag på går det inte att säga något definitivt om den saken. Roos (2001) skriver om den för centraljämtskan så karaktäristiska cirkumflexaccenten. (Se vidare om cirkumflexaccent under 2.4 nedan.)

Jämtländsk formlära har blivit föremål för ett antal olika uppsatser. Den tidigare nämnda Andersson (1930) behandlar alla olika ordklasser i oviksmålet. Störst fokus läggs i uppsatsen på verb. Andersson utreder hur numerus, tempus, modus och person realiseras, och skillnader mellan starka och svaga verb behandlas i sammanhanget också noggrant. Även pronomen och substantiv ges utförligare genomgångar. Magnusson (1966) undersöker olika drag hon anser vara karaktäristiska för dialekten i Sunne socken. Först behandlas ljudsystemet, därefter sunnemålets substantiv, adjektiv, verb, pronomen och prepositioner. Uppsatsen har också en sektion som tar upp för dialekten typiska ord och uttryck. Magnusson försöker genom hela uppsatsen visa hur de för dialekten typiska dragen har utvecklats ur fornnordiskan. Delar av jämtländsk formlära återfinns också i uppsatser av Gudmundsson (1934), Sandhill (1957), och Vidar Reinhammar (1949). Gudmundsson fokuserar på litismålets verb. Alla de svaga verbens fyra konjugationer och de starkas sex olika klasser behandlas, liksom viktiga hjälpverb. Sandhill går igenom hur prepositionerna *a*, *po* (på), *ta*, *a* (av), *pøne* (under), *te* (till) och *i* (i) används och fungerar i Ströms socken. Reinhammar behandlar uppenbarligen substantiv, men tyvärr har den precis som vissa av de andra uppsatserna visat sig svår att få tag på. Wennersten-Bergner (1985) skriver om dativanvändning, mer specifikt om prepositionsstyrd dativ och dativ vid verb med ett och två objekt. Uppsatsen behandlar dialekten i Alsens socken. Wennersten-Bergner visar först hur dativformerna ser ut för olika ordklasser. Efter detta undersöks i vilken utsträckning boende i Alsen av olika åldrar använder sig av dessa dativformer. Som tidigare nämnts (under 1.1) visar Wennersten-Bergner att dativbruket successivt upplöses och försvinner bland yngre personer.

Om jämtländska ungdomars attityd till dialekt och riksspråk har Hartwig och Holmqvist (1972), Persson och Göransson-Norrby (1998) och även Ljungdahl (1999) skrivit. Flera b-uppsatser i ämnet finns också på Länsbiblioteket i Östersund. Alla dessa uppsatser bygger på intervjuundersökningar, där ungdomar utfrågas om sina attityder till och användning av jämtländsk dialekt respektive riksspråk. Uppsatserna visar entydigt på att dialekttalare oftare väljer att använda riksspråk än dialekt i sin kommunikation med andra, och att ett språkbyte därmed håller på att ske.

Det skriftspråk som använts i officiella handlingar i Jämtland under 1600-talet har behandlats i en uppsats av Hellström (2001). Hellström ser tydliga danska drag i handlingar tillkomna före den svenska erövringen av Jämtland 1645, och en snabb försvenskning av skriftspråket efter detta.

Till andra texter om jämtländsk dialekt som tillkommit i den akademiska miljön hör Maj Reinhammars avhandling *Om dativen i svenska och norska dialekter, 1. Dativ vid verb* (1973), och dess fortsättning *Om dativ i svenska och norska dialekter, 2. Dativ vid adjektiv* (1987). Verken bygger på en genomgång av ett stort dialektmaterial från hela Sverige. M Reinhammar (1973) behandlar utförligt dativstyrande verb, och visar på att stora skillnader föreligger när det gäller hur många och vilka verb som styr användning av dativkasus i olika svenska dialekter. I M Reinhammar (1987) får användningen av

dativstyrande adjektiv i svensk dialekt en liknande behandling. Studier över dativanvändning i skandinaviska dialekter har också gjorts på norskt område. Ett exempel på det är Ola J Holtens *Dativbruken i Surnadalsmålet - med generelt utsyn over det nordiske dativområdet* (1974), som också gör utblickar åt det svenska hållet.

De syntaktiska studier som gjorts över jämtländsk dialekt är lätt räknade. Jörgensen (1970) går igenom typiska drag för olika svenska dialekter. Genomgången grundar sig på de akademiska uppsatser om svenska dialekter som han lyckats hitta. Resultatet för Jämtlands del är inte överväldigande. Jörgensen har nämligen endast hittat Andersson (1930) och Olsson (1958), och boken innehåller inte heller någon egen sektion om de jämtländska dialekterna. Dessa bakas istället in i ett avsnitt som behandlar norrlandsmål i allmänhet (Jörgensen 1970:23-28). Den exakta utbredningen av olika dialektala drag är dock enligt Jörgensen svår att fastställa, eftersom akademiska uppsatser vanligen bara koncentrerar sig på en enskild sockens dialekt (Jörgensen 1970:52-53). I artikeln "Syntaktisk variation i nordiska nominalfraser" (2003b) tar dock Delsing delvis vid där Jörgensen slutade, i det att han försöker spåra utbredningen av ett antal av de drag som kännetecknar nominalfrasen i nordskandinaviskt område. Här behandlas bland annat Jämtland. (Jfr med tabell 2 under 1.2 ovan).

Till detta kommer det faktum att intresset för den lokala dialekten är mycket levande i Jämtland, vilket bl a har resulterat i olika böcker vars syfte är att upplysa om och lära ut dialekten. Till dessa hör den ovan nämnda Ohlson (1973), och även M & P-L Persson (publiceringsår ej angivet). Material tänkt att användas inom studieförbunden för kurser i jämtländsk dialekt har skrivits av Martinius (1982) och Vidar Reinhammar (1981). Båda dessa innehåller utförliga formläror, men den senare är mer grundlig och systematisk i sin genomgång. V Reinhammar går igenom alla ordklasserna i hammerdalsmålet, men lägger extra vikt vid substantiv, verb och artiklar. Boken innehåller också ett avsnitt med ljudlära, samt en språkhistorisk översikt, som bl a behandlar målets utveckling ur fornnordiskan. V Reinhammars studiematerial utkom år 2005 i nyutgåva utgiven av Kungl Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. Det är denna nyutgåva som har använts i detta uppsatsarbete, och som det hänvisas till bl a under 2.4 nedan. Ett antal kortare artiklar med språkvetenskaplig anknytning har under årens lopp också publicerats i årsskriften *Jämten* (1906, 1908-). Artiklarna är skrivna av både forskare och lekmän. För register över artiklar i *Jämten*, se Dahlin & Hagelin (1980).

2.4 Om jämtländsk nominalfras (och verb)

I inledningen introducerades snabbt några kännetecken på nordskandinavisk, och därmed också jämtländsk, nominalfras. Denna introduktion behöver nu utvecklas. I denna sektion ska ett antal kännetecken hos framförallt jämtskans substantiv, egennamn, pronomen introduceras. Även jämtskans verb kommer snabbt att beröras. Genomgången grundar sig på de centraljämtska dialekterna, dit alltså litsmålet räknas. En speciell sektion om grammatiken i hackåsmålet bedöms inte som nödvändig, eftersom skillnaderna från centraljämtsk dialekt främst är av fonologisk karaktär (Westin 1897:6-9).

Substantiven har i jämtska bevarat den ursprungliga germanska uppdelningen i tre genus, maskulinum, femininum och neutrum. Obestämd artikel för de tre genusen är *ein*, *ei* och *eitt*, i obetonad ställning *n*, *e* och *e* (Oscarsson 2001:507-508). Precis som i rikssvenska har substantivens kasussystem förenklats avsevärt sedan fornsvensk tid, dock på annat sätt än i riksspråket. (Se mer om rikssvenskans kasusanvändning under 2.7 nedan.) För en bättre förståelse presenteras först fornsvenskans kasussystem:

Tabell 3: Fornsvenskans kasusböjning (stark böjning) i obestämd form (Pettersson 1996:89-90)

Singular	Maskulinum	Femininum	Neutrum
nominativ	fisk-r	Fœrþ	skip
genitiv	fisk-s	Fœrþ	skip-s
ackusativ	fisk	Fœrþ	skip
dativ	fisk-i	Fœrþ	skip-i
Plural			
nominativ	fisk-a	fœrþ-i	skip
genitiv	fisk-a	fœrþ-a	skip-a
ackusativ	fisk-a	fœrþ-a	skip
dativ	fisk-um	fœrþ-um	skip-um

Bestämd slutartikel utvecklades i fornnordiska genom att ett självständigt demonstrativt pronomen smälte ihop med sitt huvudord. Markören för bestämd form kom att läggas till substantiven efter den obestämda kasusändelsen, vilket innebär att fornnordiskan (och även fornsvenskan) i princip hade dubbel kasusböjning i bestämd form:

Tabell 4: Fornsvenskans kasusändelser i bestämd form (Pettersson 1996:89)

Singular	Maskulinum	Femininum	Neutrum
nominativ	-in	-in	-it
genitiv	-ins	-inna(r)	-ins
ackusativ	-inom	-inni	-inu
dativ	-in	-ina	-it
Plural			
nominativ	-ini(r)	-ina(r)	-in
genitiv	-inna	-inna	-inna
ackusativ	-in	-in	-in
dativ	-ina	-ina(r)	-in

I de jämtländska dialekterna förekommer kasusböjning idag företrädesvis i bestämd form. Det gamla ackusativkasusets ändelser har försvunnit, och ackusativ har så att säga gått upp i nominativ. Vanligtvis innefattar uppställningar över jämtländska dialekters kasusändelser inte genitivformer. Andersson (1930:11-13) anger dock genitivformer för alla tre genus, och eftersom Anderssons uttalanden (som delvis återgavs under 1.2 ovan) senare kommer att prövas tas dessa genitivformer med här:

Tabell 5: Kasusformer i jämtländsk dialekt i bestämd form (Wennersten-Bergner 1985:6, Oscarsson 2001:507-509, Andersson 1930:11-12)

Singular	Maskulinum	Femininum	Neutrum
nominativ/ackusativ	-n/-en	-a	-e
dativ	-a	-n/-en	-an/-n
genitiv	-ens	-as	-es
Plural			
nominativ/ackusativ	-an	-an	-a
dativ	-om	-om	-om
genitiv	-ans	-ans	-as

Något som är värt att notera är att Andersson är relativt kortfattad om de olika kasusändelserna för genitiv, vilket gör det svårt att sluta sig till om hela de av honom angivna formerna faktiskt utgör genitivändelser, eller om de former som ovan anges istället bör tolkas som bestående av nominativ/ ackusativ-markör + -s, vilket faktiskt skulle kunna vara möjligt.

I jämtländsk dialekt kan både prepositioner, verb och adjektiv styra bruk av dativändelse, men vilka prepositioner, verb och adjektiv som berörs av detta varierar dock i olika delar av Jämtland. För en utförlig genomgång av dativstyrande verb i svenska dialekter hänvisas till M Reinhammar (1973), för dativstyrande verb i jämtländsk dialekt till Wennersten-Bergner (1985). När det gäller dativstyrande adjektiv i svenska dialekter rekommenderas M Reinhammar (1987). (Se 2.3 ovan.) Några prepositioner som dock vanligen styr dativ i jämtländsk dialekt är: *at* (åt), *ta* (av), *milla* (mellan), *mæ* (med), *ti/i* (i). Prepositioner som både kan styra nominativ/ackusativ- och dativformen hos efterföljande nominalfras är t ex: *po/på* (på), *ti* (i), *pøne/pyne* (under). Vilken kasusform nominalfrasen får beror i dessa fall på om satsen uttrycker befintlighet eller riktning. Detta kan ge upphov till betydelskillnader av nedanstående typ (Magnusson 1966:36 Oscarsson 2001:516-517, V Reinhammar 2005:58-60, Sandhill 1957:27-42):

Tabell 6: Exempel på riktning och befintlighet i jämtländsk dialekt (Oscarsson 2001:517)

	Jämtländska	Rikssvenska
riktning (ackusativkasus)	hunn kraup pyny borle	hunden kröp in/ner under bordet
befintlighet (dativkasus)	hunn kraup pyny borlan	hunden kröp omkring under bordet

Substantiv i obestämd form är mycket mer infrekventa i jämtländsk dialekt än i rikssvenska. Obestämd plural bildas vanligen med ändelsen *-a* (i hackåsmålet med *-er/-ar*) för maskulina och feminina substantiv. Substantiv av neutrumgenus saknar, precis som rikssvenska, en särskild form för obestämd plural. Andersson (1930:11-12) anger också genitivändelser för substantivens obestämda former. För obestämd singular utgörs den av morfemet *-s*, för obestämd plural av pluralmorfem + *-s*. Detta gäller för maskulinum och femininum. För neutrum anges inga genitivändelser. Av de obestämda substantiven är det enbart de feminina som genomgår dativväxling. Detta sker genom att den obetonade artikeln *e* (*a* om personer, se nedan) byts ut mot *n*: *Je ge e rö e bloom at-n blond-n ståårs*. (Jag ger en röd blomma åt en blond flicka. Wennersten-Bergner 1985: 9. Se också sid 6, Reinhammar, V 2005:32-35, Westin 1897:6-9.)

Jämnskans pronomen skiljer sig något från riksspråkets. Detta gäller både personliga och possessiva pronomen:

Tabell 7: Personliga pronomen i jämtländsk dialekt (Oscarsson 2001:515, Wennersten-Bergner 1985:10)

	Nominativ		Ackusativ		Dativ	
Singular	1:a person	je	meg		meg	
	2:a person	du	deg		deg	
			<u>obetonat</u>	<u>betonat</u>	<u>obetonat</u>	<u>betonat</u>
	3:e person	hu	a	hu	n	heenn
		han/hän	n	hän	a	hänom
		dæ				
Plural	1:a person	mä/mæ	oss		oss	
	2:a person	dä/dæ	deck/dekk		deck/dekk	
	3:e person	dom	dom		dom	

Observera att det bara är tredje person singular som har speciella betonade och obetonade former. De obetonade formerna används även som propriell artikel. Den propriella artikeln utgör bestämd artikel på förnamn och ibland även efternamn, i alla ställningar där dessa fungerar som argument i frasen. Se mer om detta under 2.6 nedan. Bruket av propriell artikel är mycket utbrett i det skandinaviska språkområdet. På Island och i stora delar av Norge är artikeln dock identisk med de personliga pronominas betonade former: *hann/hún* resp *han/ho*. Artikeln kan komma både före och efter sitt huvudord, med den prepropriella artikeln är i särklass vanligast (Delsing 2003b:20-25). När det gäller eventuella ackusativ- och dativformer av *dæ* (det) är utläggningar om jämtländsk grammatik förvånansvärt fåordiga. Observera i detta sammanhang att *dæ* (3:e person singular) till formen sammanfaller med *dæ* (2:a person plural). Genitivformerna för 3:e person singular är *hans* respektive *hennes/hennar/henn/enn*. Dessa är inte bara knutna till person, utan används också i sammanhang som behandlar animata och icke-animata substantiv av maskulint och feminint genus. *Dæ* (det) saknar genitivform, till skillnad från i rikssvenska. För 2:a och 3:e person plural används genitivformerna *dekk* (vilken inte

kongruerar med sitt huvudord, som dess rikssvenska motsvarighet *er*) respektive *deres* (Reinhammar, V 2005:44-45).

Tabell 8: Possessiva pronomen i jämtländsk dialekt (Reinhammar, V 2005:45, Oscarsson 2001:514-515)

Nom/ Ack			Dativ			Plural			
Mask	Fem	Neutr	Mask	Fem	Neutr	Mask	Fem	Neutr	
Singular 1:a pers	menn	mi	mett	menn	menn	mett	miin	mien	min
2:a pers	denn	di	dett	denn	denn	dett	diin	dien	din
refl	senn	si	sett	senn	senn	sett	siin	sien	sin
Plural 1:a pers	vår	vår	vå tt	vår	vår	vå t t	vår	vår	vår

Något som berör fonologi, men som ändå är värt att notera i detta avsnitt, är att apokopé, bortfall av slutvokal, har skett inom hela det centraljämtska området i tidigare tvåstaviga ord. I samband med detta bortfall har stavvokalen fått sammansatt accent, circumflexaccent (Magnusson 1966:9-11, Österberg 1914:4-5, Westin 1897:6-9). Fenomenet berör främst substantiv och verb, men även ord från övriga ordklasser påverkas. Cirkumflexaccenten anges vanligen i jämtska texter genom dubbeltecknad vokal:

Tabell 9: Exempel på verbböjning i jämtländsk dialekt och i rikssvenska (Reinhammar, V 2005:55)

	Jämtländska (Hammerdal)	Rikssvenska
Infinitiv	röökk	röka
Imperfekt	röökk	rökte
Supinum	rökkt	rökt

Infinitiv- och imperfektformerna får alltså cirkumflexaccent, men däremot inte supinum. I de öst- och sydjämtska målen förekommer inte cirkumflexaccent alls. I hackåsmålet, vilket i vissa avseenden kan ses som en övergångsform mellan centraljämtska och sydjämtska dialekter, uppträder det i vissa ställningar. Så har t ex substantiven kvar slutvokal, medan verbens infinitiver får sammansatt accent.

2.5 Skrivet om genitiv och genitivkonstruktioner

Inom ramen för den funktionella lingvistikens har mycket skrivits om genitiv och genitivkonstruktioner. Det har t ex studerats hur PNP konstrueras i världens språk. En kort översikt över de mönster man har kunnat se återfinns i Croft 2003:32-42. I den tidigare nämnda artikeln "Possessive noun phrases in the languages of Europe" (2003b) har Koptjevskaja-Tamm gjort en genomgång av de genitivkonstruktioner som återfinns i språken i Europa. (Mer om detta under 2.6 nedan.)

Possessiva pronominas konstruktion, grammatikalisering och utveckling över tiden har också undersökts. Givón (2001a:66, 98-99, 193-194) visar hur obetonade possessiva pronomen kan utvecklas till affix på nominalfrasens huvudord. Betonade possessiva pronomen är dock vanligen självständiga, skriver han. Han konstaterar även att reflexiva genitivkonstruktioner (av typen: *He shot his (own) mother*. Givón 2001b:106) har blivit föremål för studier (Givón 2001a: 178, 186-187, 2001b:105-107).

Verb som används i uttryck för ägande av typen *jag har...* har också studerats. Det har i sammanhanget observerats att dessa "ägandeverb" vanligen utvecklas ur transitiva verb med betydelser som *ta, hugga, gripa, fatta, rycka till sig, hålla, skaffa sig* o s v. Att *ta* någonting får samma betydelse som att *äga* detta något (Givón 2001a:134).

Eventuell ikonicitet i avståndet mellan nominalfraserna i genitivkonstruktioner har undersökts av flera forskare. Man talar i sammanhanget om "alienable", klyvbara, och "inalienable", oklyvbara konstruktioner. Tanken är att avståndet mellan konstituenterna D och H blir kortare om de anses höra nära samman, vara nära besläktade, och längre om nominalfraserna inte är lika nära besläktade. I språk som uppvisar denna skillnad i konstruktion används oklyvbara konstruktion i typfallet för uttryck för släktskap och/eller behandlar den egna kroppens delar (bundna relationer, se svenskans bundna possessivattribut under 2.7 nedan), och överordnat och underordnat led står då vanligen bredvid varandra. I fraser som uttrycker vanligt ägande ses däremot ett större avstånd mellan nominalfraserna, ett avstånd som ofta skapas med hjälp av adposition (Croft 2003:205-207, Dahl & Koptjevskaja-Tamm 1998:38-49, Givón 2001a:134-135). Koptjevskaja-Tamm menar dock att skillnader i konstruktion efter dessa parametrar är ovanliga i europeiska språk (Koptjevskaja-Tamm 2003b:624, 701-707).

Inom syntaxforskningen har bl a genitivfrasens funktion i satsstrukturen också undersökts. Så undersöker Koptjevskaja-Tamm i artikeln "A woman of sin, a man of duty, and a hell of a mess: Non-determiner genitives in Swedish" (2003a) possessivattribut och deskriptivt genitivattribut i svensk nominalfras. Hon konstaterar att svärord med genitivändelse (av typen *Din Satans kärring!*, Koptjevskaja-Tamm 2003a:520) närmast fungerar som adjektivattribut, medan de deskriptiva genitivattributen också används som just genitivattribut. En grupp som hon kallar "inserted genitives", insatta genitivfraser (av typen *Julen är en [barn-en-s] högtid* Koptjevskaja-Tamm 2003a:527) ligger mellan dessa två i användning (Koptjevskaja-Tamm 2003a:519-529).

Även inom den formella lingvistikens har studier av genitivkonstruktioner utförts, och då även studier av genitivkonstruktioner i svensk och skandinavisk nominalfras. I sin doktorsavhandling *The Internal Structure Of Noun Phrases In The Scandinavian Languages* (1993) undersöker Delsing nominalfrasstrukturen hos alla de skandinaviska språken. Ett av avhandlingens avsnitt behandlar genitivkonstruktion (Delsing 1993:147-184). Som tidigare nämnts behandlas i Jörgensen (1970) typiska drag för svensk dialekt i olika delar av landet. Delsing tar delvis vid där Jörgensen slutade, och försöker i artikeln

mal-a s, ivan (kurmanji, Koptjevskaja-Tamm 2003b:646)
hus (F)-EZ.F herde
”herdens hus”

”Head-marking”-språk är dock ovanliga i Europa, skriver Koptjevskaja-Tamm.
Dubbelmarkering, där D får genitivändelse, och H en possessivindexerare,
förekommer bl a i Kaukasus, och kan se ut på följande sätt:

atan-in kitab-i (azerbajdzjanska, Koptjevskaja-Tamm 2003b:639)
pappa-GEN bok-3SG.POSSIND
”pappas bok”

Ytterligare två syntetiska konstruktioner behandlas, nämligen ”juxtaposition”/
intillsättning (Koptjevskaja-Tamm 2003b:649-652) och ”compounding”/sammansättning
(Koptjevskaja-Tamm 2003b:652-653). Vid intillsättning får ingen av nominalfraserna
någon speciell tolkningsmarkör. Istället sätts de bara bredvid varandra:

car y meddyg (walesiska, Koptjevskaja-Tamm 2003b:649)
bil BEST ART doktor
”doktors bil”

Koptjevskaja-Tamm anger att sammansättning överhuvudtaget mycket ovanligt i
världens språk, men hon visar dock att det förekommer i vissa nordskandinaviska
dialekter:

papa-bok-a (Västerbotten, Koptjevskaja-Tamm 2003b:652)
pappa-bok-BEST ART.F
”pappas bok”

Analytiska genitivkonstruktioner innehåller vanligen adpositioner (pre- eller
postpositioner), och i språken i Europa associeras de analytiska tolkningsmarkörerna
vanligen med D (Koptjevskaja-Tamm 2003b:625-626, 659-665):

is-siggu ta' Pietru (maltesiska, Koptjevskaja-Tamm 2003b:702)
BEST ART-stol av Peter
”Peters stol”

hatt-en til mann-en (norska, Koptjevskaja-Tamm 2003b:684)
hatt-BEST ART till man-BEST ART
”mannens hatt”

En annan variant, som är mycket vanlig i världens språk, är analytisk PNP-
konstruktion med det Koptjevskaja-Tamm kallar ”linking pronouns”/länkande pronomen
(Koptjevskaja-Tamm 2003b:665. Se också 665-670):

mein-em Vater sein *Buch* (högtyskt talspråk, Koptjevskaja-Tamm 2003b:666)
Min-DAT pappa hans:N bok
“pappas bok”

Per si-t *hus* (norska, Koptjevskaja-Tamm 2003b:669)
Per RFL POSS-N.SG hus
“Pers hus”

”PNP med propriell artikel”, som nämndes ovan, är ett fenomen som är vanligt i de skandinaviska språken, bl a i jämtländsk dialekt, och som därför behöver presenteras närmare. Konstruktionen, som illustrerades redan i tabell 1 ovan, innebär att ett element sätts in mellan H och D, ett element som också böjs efter person:

huset hans Per (norska, Delsing 2003a:65)

Enligt Delsing används denna konstruktion enbart i fraser där det underordnade ledet utgörs av egennamn och andra släktskapsord som fungerar som egennamn (Delsing 2003b:33-34). Mest utvecklad anses den vara i talad isländska, eftersom egennamnet där också får genitivform (Delsing 2003b:34, Koptjevskaja-Tamm 2003b:629-630):

hús-ið *hans* *Jón-s* (isländskt talspråk,
Koptjevskaja- Jón-GEN Tamm 2003b:630)
hus-BEST ART.N PR.ART/PERS.PRON ”Jóns hus”

Konstruktionen har vållat mycket diskussion (se Koptjevskaja-Tamm 2003b:629-631, Delsing 2003a). Det råder nämligen delade meningar om hur det mittersta elementet bör analyseras syntaktiskt. Ska det ses som en propriell artikel, den genitiva motsvarigheten till *n/a* (se 2.4 ovan), vilken i detta sammanhang till formen råkar sammanfalla med personliga pronomens genitivform/possessiva pronomen (vilket skulle ge följande frasanalys: [huset][hans Per])? Eller rör det sig kanske snarare om ett självständigt personligt pronomen i genitiv/possessivt pronomen (huset hans [Per])?

Den traditionella synen är att *hans* etc ska ses som propriell artikel, vilket framgår av den term Koptjevskaja-Tamm använder (Delsing 2003a:66-67, 70-71). Detta motiveras bl a med att användning av ”vanlig” propriell artikel och denna genitivkonstruktion har en likartad geografisk distribution, att konstruktionen precis som den vanliga propriella artikeln alltså verkar vara begränsad till egennamn och vissa släktskapsord, och att propriell artikel är nödvändig vid argument, men t ex inte vid utrop och uppmaningar. Dessa och andra iakttagelser om artiklar i nordskandinaviska dialekter ledde T Stowell till att formulera den sk ”argumentregeln”:

- a If a noun phrase is a non-argument, then it has no determiner
 - b If a noun phrase is an argument, then it has a determiner
- (Delsing 1993:64 Se också sid 64-68.)

De som ansluter sig till denna hypotes skulle alltså säga att egennamnet (*Per*) har argumentstatus, och att det därför behöver en determinerare.

I sin artikel ”Perifrastisk genitiv” (2003a) argumenterar dock Delsing emot denna syn, och också emot att konstruktionen ska kallas ”propriell”. Han för bl a fram följande argument för att det som ser ut som ett personligt pronomen i genitiv/possessivt pronomen också faktiskt ska anses vara det:

(i) huvudordets bestämdhet varierar med underordnad nominalfras (Delsing 2003a:70-71) I isländska kan man se att huvudordet vanligen står i bestämd form om den underordnade nominalfrasen är ett personligt pronomen i genitiv/possessivt pronomen:

húsið hans (isländska, Delsing 2003a:70)
húsið hans Péturs

Om H däremot följs av ett egennamn eller ett substantiv används inte bestämd form:

hús Péturs (isländska, Delsing 2003a:70)
hús mansins

Även de skandinaviska dialekter som har möjlighet att ha D framför H uppvisar likheter med denna konstruktion, skriver han. De uppvisar samma variation med avseende på huvudordets bestämdhet:

hans hus *huse hans* (dialekt ej närmare specificerad, Delsing 2003a:71)
hans Per hus *huse hans Per*

(ii) den underordnade nominalfrasens kasus På isländska får alltså egennamn genitivform i denna typ av PNP-konstruktion. I de flesta svenska och norska dialekter är egennamnen däremot oböjda, och det är därför vanligen omöjligt att avgöra vilket kasus de ska anses tillhöra (Delsing 2003a:72-73). Det finns dock dialekter med bevarad dativböjning där underordnad nominalfras får dativkasus:

galåm hans farfaråm (Burträsk, Delsing 2003a:72)
saitjen hansj hannlaråm (Skellefteå, Delsing 2003a:72)
bole hännasj lärareinn (Skellefteå, Delsing 2003a:72)

Detta är enligt Delsing förödande för anhängarna av det traditionella synsättet, eftersom de i och med detta ställs inför uppgiften att visa hur en och samma fras både kan ha både dativ och genitiv.

(iii) propriell artikel och personliga pronomens genitivform/possessivt pronomen i samma sats Ifrån Västerbotten finns belägg på att den vanliga propriella artikeln och *hans* etc faktiskt kan förekomma i samma satser (Delsing 2003a:73-74):

huset hans n Janne (Västerbotten, Delsing 2003a:73)

På grund av detta är det alltså enligt Delsing klart att *hans* inte ska ses som en propriell artikel, utan snarare som ett självständigt pronomen. Detta är ett synsätt som också Koptjevskaja-Tamm ansluter sig till (Delsing, 2003a:82 och Maria Koptjevskaja-Tamm, 2003b:629-631). Delsing föreslår att konstruktionen istället bör kallas "perifrastisk" (se Delsing 2003a), den term som också används i denna uppsats.

2.7 Funktion och konstruktion av genitiv i riksspråket (med jämtländsk utblick)

Svenska är ett typiskt exempel på ett språk med deformerat genitiv. Det tidigare mer utvecklade kasussystemet har här reducerats till en opposition mellan grundform och genitiv, och genitivfraser bildas framförallt med kasussuffixet *-s*. Detta suffix var tidigare förknippat med substantivets maskulinum- och neutrumgenus. (Se tabell 4 & 5 under 2.4 ovan för användning av genitiv-*s* i fornsvenska.) I modern svenska kan dock genitiv-*s* fogas till nominalfraser, alltså substantiv, egennamn och substantiviska pronomen, och även till adjektiv i subjektposition och ibland också till ord av andra ordklasser. Anledningen till detta är att det vanligen placeras på det sista till nominalfrasen hörande ordet, oavsett om detta utgör huvudord eller attribut (Teleman m fl 1999c:130):

Alla dessa konservativa ledamöters invändningar (Teleman m fl 1999c:130)

Alla dessa konservativas invändningar

Han var släkt med Emil i Lönnebergas författare (Teleman m fl 1999c:131)

Det är professorn i tyskas fru som står där.

Man kan alltså säga att genitiv-*s* har utvecklats från att vara en ren kasusändelse på substantiv till att mer bli ett allmänt genitivmorfem. Här följer nu en uttömmande genomgång av hur genitivfraser fungerar och används i svenska. De fungerar som:

(i) possessivattribut, vilket utgörs av en nominalfras med genitiv-*s* eller av personliga pronomens genitivform/possessiva pronomen. Man säger att possessivattributen kan vara antingen "fria" eller "bundna" (Teleman m fl 1999a:209-210, 1999c:29-31, 33-34, 135).
De

s k fria attributen används för att ange:

a) att H äger eller disponerar D, eller att H tillhör D:

kassörens kavaj, Annas nya halsband (Teleman m fl 1999c:30)

b) att D utnyttjar/använder sig av H:

kassörens sked, min vanliga lunchrestaurang (Teleman m fl 1999c:30)

c) befintlighet: att D omfattar H, att H finns i D eller att H är en del av D:

USA:s stormarknader, inlandets skogsbygder, Skånes Fagerhult (Teleman m fl 1999c:30)

d) tidsangivelse: D är tiden för H, H inträffar vid/under D:

framtidens hus, torsdagens konsert (Teleman m fl 1999c:30)

e) att D kännetecknar H:

detta lasternas hus, en fridens boning (Teleman m fl 1999c:30)

f) klassificering: D är H, H heter D:

Sundsvalls kommun, Fagerhults socken (Teleman m fl 1999c:30)

g) H förkroppsligar själva idén bakom det som D anger:

efterrätternas efterrätt, städernas stad (Teleman m fl 1999c:31)

Man pratar om bundet possessivattribut när genitivfrasen står tillsammans med ett relationellt huvudord, d v s ett som till sin betydelse innefattar/förutsätter närvaron av underordnat led (Teleman m fl 1999c:33-34):

Svens kusin, gubbens far, min brors kollegor, Bachs föregångare, bergets topp, Bengts arm, novellens slut, papperets ena sida, burkens lock, stolens ben, utskottets ledamöter, Sveriges befolkning (Teleman m fl 1999c:34)

För att uttrycka vissa av de relationer som anges av bundet possessivattribut kan i svenska även s k bundet prepositionsattribut användas. Här blir konstruktionsmarkören alltså en preposition istället för genitiv-s. De prepositioner som är aktuella i dessa konstruktioner är *av, för, hos, med, om, på* och *till* (Teleman m fl 1999c:100-103). Här följer några exempel med *av, med* och *på*:

en bit av papperet, början av historien, örat på koppen, benen på stolen (uttrycker partitivitet: H är en del av D, H utgörs (bl a) av D, Teleman m fl 1999c:101, 102), *priset på varan, namnet på tandkrämen, fördelen med förslaget, meningen med kampanjen* (H är kännetecknet för D, Teleman m fl 1999c:102).

Förutom de ovan angivna användningsområdena förekommer det också att possessivattribut i svenska fungerar som ersättning för subjekt eller objekt i en sats (Teleman m fl 1999c:31-33):

Barnets sömn (jfr: *Barnet sov.*) (Teleman m fl 1999c:32)

flygplanets {konstruktör/användare} (Teleman m fl 1999c:33)

(ii) deskriptivt genitivattribut, ett attribut som används för att beskriva huvudordet H (Teleman m fl 1999a:162, 1999c:135):

en två veckors intensiv fjällvandring, på tre meters avstånd (Teleman m fl 1999c:135)

Utöver detta förekommer genitivfras utan huvudord i följande funktioner:

(iii) som predikativ (Teleman m fl 1999b:113, 149)

Den här bilen är killens (som jobbar) på lagret. (Teleman m fl 1999b:113)
Den här båten är Lindgrens. (Teleman m fl 1999b:149)

(iv) för angivelse av en persons familj/företag/bostad etc Detta gäller för egennamn och andra substantiv som betecknar person (Teleman m fl 1999b:113, 149):

Jag har varit hos Anderssons. (Teleman m fl 1999b:149)
Gå till Svenssons med din klocka.
Han bor hos kantorns. (Teleman m fl 1999b:113)
Prästens hade fått ett skåp målat och klockarens en skänk.

Svenskan har också ett antal prepositioner och dito uttryck som styr genitiv, och som alltså gör att tillhörande nominalfras automatiskt får genitivform (Teleman m fl 1999c:647-650):

(i) prepositioner och dito fraser som styr genitiv: för...skull, på...bekostnad, för...räkning, (p)å...vägnar, för...del, i...ställe, genom...försorg (Teleman m fl 1999c:648)

Johan stannade kvar för {Marias/den vackra värdinnans/hennes} skull. (Teleman m fl 1999c:648)
Johan gjorde sig lustig på {Kalles/min/sin egen} bekostnad.

(ii) genitiv-s efter preposition i stelnade uttryck:

Detta gäller prepositionen *till* i uttryck som: *till bords, till fjälls, till fots, till havs, till låns, till minnes* o s v (Teleman m fl 1999c:649). Det faktum att *till* regelmässigt styrde genitiv i fornnsvenska kan också ses i vissa uttryck som har bevarat gammalt genitiv plural: *till handa, till rygga, till väga, till orda* (Pettersson 1996:103, 152).

Såsom tidigare konstaterats anger Andersson (1930) att genitiv-s används i jämtska både som possessivattribut när ett geografiskt namn utgör underordnad nominalfras, i sammansatta substantiv, och även i deskriptiva genitivattribut:

<i>bòschkánt</i>	<i>n tom's bróed</i>	<i>týsKlans grænse</i>
(bordskant)	(en tums bredd)	(Tysklands gränser)
(Andersson 1930:13)		

Wennersten-Bergner skriver att genitiv-s i alsenmålet kan läggas till substantiv i obestämd form (Wennersten-Bergner 1985:6). Även den typ av kollektiva beskrivningar med genitiv-s som illustrerades under (iv) ovan förekommer i jämtska, vilket mina källor visar:

Kronstens, Fröjds, Per-Svens, Åke Eskilssons (Magnusson, 1992:13, 27, 28, 38)

I jämtska finns också många exempel på genitiv-s på nominalfras efter prepositionen *te* (till):

te fjells (till fjälls), *te kness* (upp till knäna), *te gra`vösch* (till gravöls), o s v.
(Reinhammar, V 2005:31, 60 Se också Sandhill 1957:4, 42.)

Mer om detta i analysen nedan, som dock kommer att visa på fler skillnader än likheter i konstruktion och användning av genitiv i svenska och i de två undersökta jämtländska dialekterna.

3. Analys

3.1 Inledning

Denna analys har två huvudavdelningar. Först kommer olika genitivkonstruktioner som används för att uttrycka fria och bundna relationer mellan nominalfraser (jfr svenskans fria och bundna possessivattribut ovan) att gås igenom. Det kommer att visas att ett antal olika konstruktioner finns representerade i de använda källorna, och att tydliga skillnader finns i hur och i vilken utsträckning olika konstruktioner används i de två sockendialekterna. Efter detta kommer en avdelning där användningen av genitiv-s undersöks ytterligare. Det kommer där att bli uppenbart att även om genitivfraser förekommer och används i de två undersökta jämtländska sockendialekterna så sker det i mycket begränsad omfattning. För att underlätta förståelsen av analysen ska här först de förkortningar som kommer att användas i denna del introduceras, och även jämtskans sammansatta namn.

3.1.1 Förkortningar

Följande förkortningar kommer konsekvent att användas i referenser till de olika källorna:

GM: Gunnar Magnusson, *Je minns frå Hakås* (ort ej angiven, 1992).

HS: Herbert Sjödins bidrag i *Nagur Bibelteksta på jamska*, Bo Oscarsson, red, (Östersund, 2006).

IG1: Inger Gustafssons översättning av Ruth "Puck" Olsson, *Fresn at a Momma*, (Lit, 1992).

IG2: Inger Gustafssons översättning av Ruth "Puck" Olsson, *Mer om Fresn...nu ske'n itti buan*, (Lit, 1993).

SN1: Stig A Nilsson, "Gammalox'n på Storfloa", ur *Litsboken*, Lits Krönikekommitté, årgång XLIII, (Lit, 1993), sid 154-156.

SN2: Stig A Nilsson, "N räktu'n kråkriksda", ur årsskriften *Jämten*, Sten Rentzhog, red, årgång 89, (Östersund, 1996), sid 109-112.

TS1: Torbjörn Stockfelt, "Nån fånderingan ta ein ta dom, som flöött", ur *Litsboken*, Cristina Agdler, red, årgång LII, (Lit, 2002), sid 119-127.

TS2: Torbjörn Stockfelt, "Jamska för femti år saen å för tretti år saen - å nunen", ur *Litsboken*, Stina Eliasson, John Martinsson, Barbro Andersson och Ingrid Wigur, redaktionskommitté, årgång LIII, (Lit, 2004), sid 44-56.

TS3: Torbjörn Stockfelt, "Nage om n' Ante Janhed", ur *Litsboken*, Stina Eliasson, red, årgång LIV, (Lit, 2005), sid 124-128.

De sifferangivelser som kommer efter dessa förkortningar anger den sida i respektive text som exemplen är hämtade ifrån.

3.1.2 Sammansatta namn

I jämtländsk dialekt undergår för- och efternamn ofta fusion/sammansättning:

<i>a/N' Görn-Hansa</i>	GM:8, 21, 91
<i>n' Jaens-Mångsa</i>	GM:8
<i>n' Ol-Mångsa</i>	GM:8
<i>N Ol-Johansa</i>	SN2:109
<i>n'Olle-Matteus</i>	GM:32
<i>dermae a Kal-Orsa</i>	GM:64

Denna sammansatta form är den form som används som personbeteckning. Detta bruk kan tydligt ses i de av mina källor som dels är skrivna direkt på jämtländsk dialekt, och som dels behandlar hembygden. Sammansättningar av detta slag förekommer av naturliga skäl inte i de översatta bibeltexterna, och inte heller i sagorna om *Fresn*. För personer som inte har ”sonnamn” som efternamn (namn som slutar på *-son*, i jämtländsk dialekt vanligen *-sa*) blir efternamnet ofta sammansättningens första led:

<i>n'Hagström-Erik</i>	GM:27, 70, 78, 80-87
<i>Vikbäck-Nils</i>	GM:31
<i>mae n'Bromée-Brita</i>	GM:54

Ibland används yrkesbeteckningar som ett led i dessa sammansättningar, och kommer då också vanligen först:

<i>N'skraeddar-Magnus</i>	GM:63, 65
<i>A still-Kari</i> (stillpige=ladugårdspiga)	GM:66-68
<i>Skeppar-Per-Jonsa</i>	GM:16

Av de källor som använts i denna uppsats är dessa sammansättningar mest frekventa i hackåstexterna. Här verkar de främst användas om personer som Magnusson (den ende av de aktuella textförfattarna som alltså kommer från Hackås) växt upp med och känt väl. Övriga benämns istället med sina ”officiella” namn (exempelvis *Grosshandlar Andersson i Näckste* (GM:16) och *Per Festin* (GM:17)).

Intressant att notera i detta sammanhang är att namn och släktskapsbeteckning också kan sättas samman:

<i>N'Olle-fabru</i> (Farbror Olle)	GM:30
<i>at n'Kristina syster</i> (åt sin syster Kristina)	GM:96
<i>A Ante-mobru-håstru</i> (Antes morbrors fru (?))	GM:13

3.2 Genitivkonstruktioner

De genitivkonstruktioner som har hittats i källorna har uteslutande underordnade led som utgörs av namn, annan bestämd personbeteckning, eller annan nominalfras med bestämd referent. Uttryck för ägande/nyttjande och för bundna relationer mellan H och D dominerar stort i materialet. Uttryck för bundna relationer (motsvarande rikssvenskans bundna possessiv- och prepositionsattribut, se 2.7 ovan) behandlar vanligen släktskap och kroppens olika delar.

3.2.1 Syntetiska konstruktioner

3.2.1.1 Genitiv-s

I de texter som utgör källor i denna uppsats är det i princip bara en person/entitet som får genitiv-s som underordnat led i genitivkonstruktioner, nämligen *Gud*. Detta faktum kan mycket väl vara ett utslag av att svenskan under större delen av de senaste 1000 åren har varit officiellt kyrkospråk i Jämtland (Reinhammar, V 2005:80-81):

<i>Guss nasir</i>	HS:45
<i>Guss ängel</i>	HS:57, 59
<i>för guss skull</i>	SN2:110

Gud förekommer dock inte uteslutande med genitiv-s när det står som underordnat led. I exempel där släktskapsrelationer uttrycks används även en analytisk konstruktion med prepositionen *at*. Se mer under 3.2.2.1.1 nedan. I ovan angivna exempel uttrycks också bundna relationer, åtminstone i de två första fallen. Gamla Testamentets *nasir*, och även änglar, får sägas vara nära kopplade till *Gud* (Wikipedia 2006).

I en av de bibeltexter som översatts av Sjödin får även namnet *Israel* genitiv-s. Här uttrycks dock ägande, till skillnad från ovan:

<i>Israels länn</i> (Israels land)	HS:59
------------------------------------	-------

Precis som Andersson angav (1930:11-13) så verkar det också som att genitiv-s används på nominalfras som utgör namn på en bestämd stad/plats, när denna står som underordnat led i en genitivkonstruktion. Tyvärr har dock endast några få tydliga exempel på detta kunnat påträffas i källorna:

<i>Göteborgs centrum</i>	TS3:125
<i>Fåkers Vårdshus</i>	GM:70

I båda de ovanstående fallen uttrycks befintlighet, H är en del av D, finns i D. Nedanstående exempel bör antagligen också hänföras till denna grupp. Genitivändelsen får då ses som fusionerad med det avslutande *s*:et i *Hackås-Näs*, ett fenomen som också uppträder i rikssvenska (jfr Teleman m fl 1999b:147-148):

Hackås-Näs används i sammanhanget som beteckning på ett företag, och här uttrycks därmed nyttjande, till skillnad från i exemplen ovan. (Se 2.7.)

3.2.1.2 Sammansättning

Under 2.6 ovan konstaterades det att genitivkonstruktionen sammansättning förekommer i vissa nordskandinaviska dialekter. De två undersökta jämtländska sockendialekterna tillhör dessa. Sammansättning förekommer företrädesvis (men inte uteslutande) i de källor som skrivits direkt på jämtländsk dialekt. I det undersökta materialet används denna genitiv-konstruktion dels för att uttrycka ägande, framför allt av hus och hem och till dem tillhörande ägor, och dels för att uttrycka släktskap mellan man och hustru:

-uttryck för ägande

<i>Brita-Sofia-stugun</i> (Britta Sofias stugor)	GM:31, 57
<i>Jonas-Petter-köjn</i> (Jonas Petters (Petterssons?) koja)	SN1:154
<i>Görn-Hans-lon</i> (Göran Hanssons loge)	GM:23
<i>Nils-Hansa-backen</i>	IG2:11
<i>Sahlins-Anne-stugu</i>	GM:72
<i>Sahlins-Anne-backa</i>	GM:74
<i>Hagströms-torspe</i>	GM:76
<i>Sköld-torspan</i>	GM:57
<i>Görn-Hans-täkt'n</i>	GM:23
<i>Görn-maera/Görn-maern</i>	GM:21, 22

I endast ett fall används i det genomgångna materialet denna typ av sammansättning för att uttrycka ägande av annat än hus och hem. Se det sista exemplet ovan, vilket samvarierar med uttrycket *maera hans Görn* (GM:22, se 3.2.1.4.2 nedan).

-uttryck för släktskap

<i>a Pål-Jonsa-Märschta</i> (Pål Jonssons fru Märta)	SN2:109-111
<i>a Jaens-Kristina</i> (Jens fru Kristina)	SN2:109-112
<i>a Pe-Ers-Britta/Per-Ersa-Britta</i>	SN2:109-112
<i>a Spæla-Nirsch-Emma</i>	SN2:111
<i>A Görn-Hans-Anne</i>	GM:12, 16, 19, 24, 25, 55, 91, 95 (& andra ställen)
<i>a Ante-Segri</i>	GM:12, 13
<i>Erik-Nils-Segri</i>	GM:15, 55, 68
<i>a Per-Danil-Kristina</i>	GM:16
<i>a Jo-Jons Brita</i>	GM:16
<i>a Ol-Mårsa-Märta</i>	GM:16
<i>a Jo-Pers-Brita</i>	GM:16

<i>Ol-Ols-Märta</i>	GM:58, 60
<i>a/n'Olle-Stefanus-Anne</i>	GM:23
<i>n'Strömgrens-Kristina</i>	GM:27
<i>a Viktors-Katrina</i>	GM:29
<i>Sjönbergs-Kersti</i>	GM:68
<i>Sahlins-Anne</i>	GM:72
<i>A Sandströms-Katrina</i>	GM:86
<i>A Lundbergs-Anne</i>	GM:90
<i>a Festins-Emma</i>	GM:95
<i>n'Katrina-Magnus</i>	GM:93, 94

Här sätts två namn samman för att på så sätt uttrycka släktskap. Som exemplen visar är det företrädesvis kvinnor som i det genomgångna materialet blir föremål för denna konstruktion. Deras förnamn sätts samman antingen med mannens namn (oftast i form av den sammansatta namnform som förklarades under 3.1.2 ovan) eller med familjens efternamn. Endast i ett fall används konstruktionen om en man, som på detta sätt identifieras med sin hustru (se det sista exemplet ovan).

En tydlig tendens kan ses i hackåstexterna när det gäller användning av sammansättning i uttryck för släktskap: Om kvinnans man har ett "sonnamn" som efternamn, och om han också är känd som/betecknas med en sammandragning av för- och efternamn, används denna sammandragna form vanligen i uttrycken för släktskap. (Ibland används hela formen, ibland stryks det avslutande *a*:et i *-sa*.) Om mannen inte har ett "sonnamn" används istället "kollektivformen" av familjens efternamn. (Se 2.7 ovan och 3.3.2 nedan.) Litstexterna innehåller inga exempel på uttryck av släktskap genom sammansättning där mannen/familjen ifråga inte har ett "sonnamn", och därför kan ingen jämförelse mellan de två socken-dialekterna göras i detta avseende.

När det gäller nedanstående exempel är tolkningen inte självklar:

<i>Jörns-sommar-föuse</i>	GM:79
---------------------------	-------

Jörns skulle här kunna vara ett efternamn i sin kollektiva form, möjligen också ett sammandraget efternamn. Det skulle dock också kunna vara ett sammandraget förnamn med vanligt genitiv-s. Med tanke på att genitiv-s används mycket sparsamt på underordnat led i genitivkonstruktioner i det undersökta materialet (se 3.2.1.1 ovan) så är den förra tolkningen nog den troligaste. *sommar-föuse* betyder "sommarladugård".

3.2.1.3 Intillsättning

En metod som liknar sammansättning, och som endast förekommer i sagorna om *Fresn*, kan kallas för intillsättning. Konstruktionen samvarierar framförallt med den analytiska konstruktionen med prepositionen *at* (se 3.2.2.1 nedan), och berör framför allt *Momma* (mormor), som är en av sagornas huvudpersoner. Den används både för att uttrycka bundna och fria relationer (ägende):

<i>stugu n Momma</i> (mormors stuga)	IG2:37
<i>knea n Momma</i> (mormors knä)	IG2:11
<i>sänga n Momma</i>	IG2:34, 51
<i>ryggn/ryddjen n Momma</i>	IG1:19, IG2:36, 38
<i>tröja n Momma</i>	IG2:44
<i>ull-tröja n Momma</i>	IG2:46
<i>stugu n Lilly</i>	IG2:16

Frågan är dock hur konstruktionen bör analyseras och klassificeras. Avgörande är hur morfemet *n* ska tolkas i sammanhanget. Eftersom det framförallt är kvinnor som i texterna berörs av denna konstruktion ligger det nära till hands att se *n* som propriell artikel i dativ (se 2.4 ovan), och dessa fraser som en sammandragning/ förenkling av den analytiska genitiv-konstruktionen:

<i>knea at'n Momma</i>	IG1:17
------------------------	--------

Eftersom den propriella artikeln i dativ för manspersoner är *a* komplicerar dock nedanstående former bilden:

<i>biln n Alfred</i>	IG2:6
<i>stugu n Alfred</i>	IG2:9, 22

Ett annat komplicerande faktum är att Gustafssons översättningar uppvisar vacklande dativbruk. I de flesta positioner där man skulle kunna förvänta sig en dativform kommer istället nom/ack-formen (se 3.2.2.1.1). Hur ska man alltså se på denna konstruktion, och på *n*:et som står i dess mitt? Kan det möjligen vara så att *n* i detta sammanhang endast är ett länkningsmorfem, som förlorat sin tidigare funktion/innebörd, och som här fungerar som markör av att frasen är en genitivkonstruktion (Croft 2003:38-40)? Om det är så bör konstruktionen nog inte kallas för intillsättning. Det är dock svårt att dra några långtgående slutsatser från det föreliggande materialet. Ytterligare studier behövs för att ta reda på dels hur utbredd konstruktionen är, och också hur den används.

3.2.1.4 Perifrastisk genitivkonstruktion

3.2.1.4.1 Inledning: Uttryck för ägande med personliga pronomens genitivform/possessivt pronomen

Uttryck för ägande med personliga pronomens genitivform/possessivt pronomen är mycket frekventa i de använda källorna. Såsom framgick av tabell 2 ovan (under 1.2) så är pronomenet vanligtvis efterställt. Denna konstruktion motsvarar riksspråkets med framförställt pronomen, och används i motsvarande kontexter. Här följer några exempel från hackås- och litstexterna:

<i>mobru menn</i> (min morbror)	GM:10, 39, 46, 54, 60, 63, 72 (& många andra ställen)
<i>kusin menn</i> (min kusin)	GM:60
<i>san menn</i> (min son)	HS:57
<i>keringa haens</i>	GM:76
<i>ansikte sett</i>	HS:37
<i>munna denn</i>	HS:39
<i>länne vårtt</i> (vårt land)	HS:47
<i>skoom hänns</i> (hans skor)	HS:179
<i>stele deres</i> (deras ställe)	GM:84
<i>stugu haens</i>	GM:93
<i>rämme hennes</i>	GM:95
<i>fåuran/fåurom sine</i> (sina får)	GM:55
<i>buola hänns</i> (hans budord)	HS:39
<i>disipplan hänns</i> (hans lärjungar)	HS:65
<i>rike dett</i>	HS:73
<i>härligheita hänns</i>	HS:175
<i>ti höger hann senn</i> (i sin högra hand)	HS:217

Jämtskan har precis som rikssvenska en ordföljd som är tämligen fast. Det är därför värt att uppmärksamma att det i källorna stundtals förekommer framförställt pronomen. I något enstaka fall är det uppenbart att pronomenet framförställs för att ge emfas:

-“*De e katta mi de hånne*“, *sa a Momma å såg kärutt ut*. [...]

-“*Ere di kaatt? Je ha då allri sitt nå kaatt hen förut*.”

IG1:27

I andra fall kan det möjligen röra sig om fasta uttryck:

<i>för menn skull</i>	HS:65
<i>för mett namns skull</i>	HS:217
<i>sett eget mål</i> (sitt eget språk)	HS:205
<i>vårtt eget mål</i>	HS:207
<i>sen egen kultur</i>	TS2:47

Följande konstruktioner är säkerligen uppkomna genom påverkan från kyrkospråket (se 3.2.1.1 ovan):

Herren, denn Gud HS:39
Vår Herre HS:209

Framförställt pronomen används också i flera fall i hackåstexterna när satser samordnas med konjunktionen *å* (och):

N'skraeddar-Magnus å haens kering GM:63
lamae a Ares å n'Ingri å deres familje GM:78
I Lundbergs bo-odd n'Per-Olof Lundberg å haens familj GM:90
å dit gick tuppen å haens sällskap GM:73

I vissa andra fall är det dock svårt att se att det skulle finnas någon speciell anledning till att pronomenet framförställs:

sett språk TS2:50
deres skriftspråk TS2:54
sen egenart TS2:50
sin behov SN1:155
der hu shlute sine daga GM:66
taela om för mine kompise GM:83

3.2.1.4.2 Perifrastisk konstruktion

I den perifrastiska konstruktionen är personligt pronomens genitivform/possessivt pronomen alltid efterställt. Konstruktionen används, precis som Delsing konstaterat (Delsing 2003b:33-34), endast när D, underordnat led, utgörs av egennamn eller av annan beteckning som fungerar som namn (se även 2.6 ovan). Konstruktionen används både för att uttrycka fria och bundna relationer. I detta sammanhang är det intressant att notera att denna genitivkonstruktion används i mycket stor utsträckning i hackåstexterna, medan den i litstexterna förekommer ytterst sparsamt:

-uttryck för ägande (jfr exemplen med 3.2.1.2 & 3.2.1.3 ovan):

pensiona hennes mamma (mormors pension) GM:17
gammal-föusan haens Görn (Görans gamla ladugård) GM:21
maera haens Görn GM:22
egom haens Görn GM:23
knektluva haens Oskar GM:26
gåuln hennes Kristina GM:28
krusa hennes Anne Jaensa GM:30
sänja haens Görn (Görans säng) GM:32
gammalstugu haens Görn GM:33

<i>täkt'n haens Olle</i>	GM:40
<i>stugun hennes Emma Norman</i>	GM:41
<i>byggningen haens Oskar Silverdahl</i>	GM:54
<i>uniforma haens Sundvis Westman</i>	GM:56
<i>kua hennes Emma Norman</i>	GM:65
<i>väjn haens Hagström-Erik</i>	GM:82
<i>stegen haens Hagström-Erik (Erik Hagströms stig (?))</i>	GM:82
<i>höuja haens morsfar (morfars hög)</i>	GM:84
<i>egom haens Jonsa Ersä i Hov</i>	GM:93
<i>gåula haens Erik Westman</i>	GM:100

-som bundet possessivattribut:

<i>mor hennes Julla (Jullas mor)</i>	GM:16
<i>mor haens Skeppar-Per-Jonsa (Per Jonsson, skepparens, mor)</i>	GM:16
<i>farbuhåstru hennes Görn-Hans-Anne (Göran Hanssons fru Annas farbrors fru)</i>	GM:16
<i>systra haens Görn</i>	GM:23
<i>systra haens Staffan i Kåurgael</i>	GM:25
<i>far hennes Mångs-Brita</i>	GM:26
<i>fabru haens Görn Hoflin</i>	GM:28
<i>N'Lars, son hennes Ol-Ols-Märta</i>	GM:60
<i>systemson haens Hagström-Erik</i>	GM:63
<i>brordotra haens Magnus på Kapellan</i>	GM:69
<i>n'far hennes Karolina</i>	GM:73
<i>A Karolina haens Petrus</i>	GM:90
<i>dotra hennes Karolina</i>	GM:97
<i>'n Jæns, gåbben hänn Kristina</i>	SN1:111
<i>gummora haens Alfred i Per-Danils</i>	GM:15
<i>hornan haens Svante (Svantes horn. Svante är i sammanhanget en get.)</i>	GM:34
<i>framma fåttrom hänn Petrus</i>	HS:215

3.2.2 Analytiska konstruktioner

3.2.2.1 Konstruktion med *at*

Analytisk genitivkonstruktion med prepositionen *at* används både när olika typer av namn och andra bestämda nominalfraser står som D. I enstaka fall används konstruktionen också tillsammans med de personliga pronominas obetonade form.

3.2.2.1.1 Namn och andra personbeteckningar som underordnat led

Genitivkonstruktion med *at* förekommer företrädesvis i litstexterna. Hackåstexterna uppvisar tolv fall av konstruktion med *at*, men klart är att den perifrastiska konstruktionen där dominerar stort, vilket framgår av en jämförelse med 3.2.1.4.2 ovan. I de flesta exempel från hackåstexterna uttrycks bundna relationer.

-uttryck för ägande/nyttjande (jfr med 3.2.1.2, 3.2.1.3 & 3.2.1.4.2):

<i>sänga at a Momma</i> (mormors säng)	IG1:10
<i>lillvein at n Momma</i> (mormors uppfartsväg)	IG1:30
<i>biln at n Alfred</i>	IG2:23
<i>gåln at a Momma</i>	IG2:29
<i>kammara at Grundströmma</i>	GM:56
<i>Husråmman at Grundströmma</i>	GM:57
<i>Jonas Elmin [...] va brosshlar at a Anners</i> (Anders timmerdragare)	GM:72
<i>A Karolina [...] å va stillpige at a Jo</i> (Johans ladugårdspiga)	GM:75

-bundna relationer:

<i>barna at Gud</i> (Guds barn)	HS:65, 175
<i>ende som at Gud</i> (Guds ende son, obs! felstavning!)	HS:177
<i>San at Gud</i>	HS:177, 179
<i>käringa at n Alfred</i>	IG1:14
<i>pöjken at a Hilding Jauring</i>	TS1:121
<i>e doter at a Petrus</i>	GM:92
<i>de va en svåuger at n' Kersti</i>	GM:31
<i>tvo döttre at a Arvid</i>	GM:88
<i>en son at a Arvid</i>	GM:89
<i>fosterdotra at Stadling</i>	GM:65
<i>mobru at a Axel å a Magnus på Kapellan</i> (Axels och Magnus på Kapelletts morbror.)	GM:70
<i>hu va mor at n' Karolina i Aron-Ers</i> (hon var Karolinas i Aron-Ers mor)	GM:72
<i>fåttran at a Momma</i>	IG1:9, 2:44
<i>magan at a Momma</i>	IG1:26
<i>knea at'n Momma</i>	IG1:17

<i>kneom at a Momma</i>	IG2:8
<i>auga at Fresn</i>	IG1:14
<i>fåttran at Fresn</i>	IG2:47
<i>tärman at a So-Ellen</i> (So-Ellens tarmar)	IG2:50

Som tidigare har konstaterats (under 2.4) styr prepositionen *at* dativ. Exempelen från Gustafsson ovan visar dock på ett vacklande dativbruk, vilket också tidigare nämnts. I denna analytiska konstruktion hade man kunnat förvänta sig former som *n Momma* och *a Alfred*, men de regelbundna formerna förekommer faktiskt bara i två av exemplen från Gustafsson, vilket är anmärkningsvärt lite. Gustafsson tillhör dock den åldersgrupp där dativbruket, enligt Wennersten-Bergners undersökning (1985:43-60), helt håller på att försvinna, vilket alltså också illustreras på detta sätt.

3.2.2.1.2 *Annan bestämd nominalfras som underordnat led*

Källorna uppvisar några exempel på konstruktion med *at* där annan bestämd nominalfras än namn står som D:

-uttryck för ägande/nyttjande:

<i>löningen at tjänstefolkje</i> (tjänstefolkets lön)	TS1:119
<i>vassbytta at sauvan</i> (fårens vattenkärl)	IG2:29
<i>ljöse at mänishom</i> (människornas ljus)	HS:173

-bundna relationer:

<i>fåttrom at apostolom</i> (apostlarnas fötter)	HS:211
<i>San at mänishn</i> (Människosonen)	HS:111
<i>förfedran at studenta daen från Canada</i> (den där studenten från Kanadas förfäder)	GM:70
<i>storkærom at filisteom</i> (filistéernas hövdingar)	HS:45, 47, 49

I följande fall får det underordnade ledet, *de skriflerrdom å fariseom*, närmast ses som en ersättning för satsens objekt:

För je säj dekk, atte om int rättvisa dekk e litte mer än rättvisa at de skriflerrdom å fariseom [de skriftlärdas och fariséernas rättfärdighet], *så kom dä int te komma in ditti himmelrike.* (Matt 5:20, HS:67)

3.2.2.1.3 *Personliga pronomens obetonade form som underordnat led*

I några fall uppvisas i litstexterna genitivkonstruktion med *at* med personliga pronomens obetonade form som underordnat led. Exempelen uttrycker bundna relationer, och vad pronomenet hänvisar till framgår alltid av kontexten:

<i>knea at'n</i> (hennes knä)	IG1:21
<i>Öra at n</i> (hans öra)	IG1:23
<i>n' gammal'n släkting at'n</i>	TS1:124

3.2.2.2 Konstruktion med *mae*

En konstruktion med prepositionen *mae* (med) förekommer i hackåstexterna. Den används uteslutande för att beskriva hur folk är besläktade eller känner varandra. Att prepositionen *mae* precis som *at* styr dativ framgår av nedanstående exempel:

<i>tremening mae n'mamma</i> (mammans syspling)	GM:63
<i>Hu va gammal'n granne å tremening mae n'mamma</i> (hon var en gammal granne och kofirmationskamrat med mamma)	GM:94
<i>les-kamrat mae a Alfred</i>	GM:15
<i>leskamrat mae n'momma</i>	GM:16, 84, 88

Denna konstruktionen kan på rikssvenska motsvaras antingen av bundet possessiv- eller prepositionsattribut. Så skulle det första exemplet ovan på svenska kunna uttryckas antingen som *mammans syspling* eller *syspling med mamma*.

3.2.2.3 Konstruktion med *på*

I litstexterna återfinns två konstruktioner med prepositionen *på*. I det första fallet används bestämd nominalfras som D, i det andra den obetonade formen av personligt pronomen. Båda exemplen uttrycker kroppsrelationer. I det första fallet styr *på* dativ, medan det i den andra (från *Fresn at a Momma*) inte gör det (se i detta sammanhang 3.2.2.1.1 ovan):

<i>Huvan på aelja</i> (älgens huvud)	SN1:155
<i>Fåttran på a</i> (hennes fötter)	IG1:2

Att samma typ av relationer också kan uttryckas med flera andra typer av konstruktioner har visats ovan i 3.2.1.3, 3.2.2.1.1, 3.2.2.1.2, 3.2.2.1.3.

3.2.2.4 Konstruktion med *ta*

Prepositionen *ta*, som även den styr dativ, förekommer i två exempel som uttrycker bundna relationer:

<i>skå-ålln ta a Svante</i> (Svantes huvud)	GM:47
<i>synnan ta värn</i> (världens synd)	HS:179

3.3 Övrig användning av genitivfras

Här kommer Anderssons uttalanden om användning av genitiv-s (1930:11-13, se också t ex 1.2 ovan) att närmare undersökas i de källor som är aktuella i detta arbete.

3.3.1 Deskriptivt genitivattribut

I det genomgångna materialet har endast ett deskriptivt genitivattribut återfunnits. I det används dock genitiv-s i enlighet med Anderssons förutsägelse:

tri-liters-kruke (treliters kruka) GM:78

3.3.2 I angivelse av persons familj/företag/bostad etc

Lits- och hackåstexterna visar att genitiv-s precis som i rikssvenska regelmässigt används på namn när dessa står självständigt (utan huvudord) och utgör kollektiv beteckning för en familj, eller när namnet hänvisar till den plats familjen bor på. Både för- och efternamn och kombinationer av de båda blir föremål för denna användning. Exempel på namn med genitiv-s i sammanhang som syftar på en hel familj:

Arons GM:54
Bäckmans GM:60
(ha husråm at en familj Bäckmans)
Strömgrens GM:70
Jonas Larsas SN2:112

I hackåstexterna används genitiv-s också mycket frekvent för att ange/beskriva/tala om den plats där en viss familj bor:

-förmamn:

Gustafs GM:30, 34
Jörns GM:49
Eschils/Eskils GM:73, 97

-efternamn:

Ottossons GM:8
Kronstens GM:13
Klockars GM:16, 65, 90, 92
Henrikssons GM:23
Hoflins GM:28
Norings GM:39
Sundins GM:48
Berglins GM:51
Hagströms GM:59, 61, 78, 80-82, 84-89
Ögrens GM:73
Strömgrens GM:81
Fröjds GM:27, 81

<i>Elimins</i>	GM:84
<i>Sandströms</i>	GM:86, 87
<i>Lundbergs</i>	GM:90, 92-94, 97, 98
<i>Månbergs</i>	GM:29, 93

-för- och efternamn:

<i>Åke Eskilssons</i>	GM:38
<i>Olle Karlssons</i>	GM:39
<i>Rolf Kristofferssons</i>	GM:73

Det bör här noteras att Magnusson, den i denna studie använda hackåsförfattaren, använder de ovan redovisade formerna för familjer som inte har ”sonnamn” och/eller familjer som han uppenbarligen inte är nära bekant med. För familjer som har ”sonnamn”, och för närmare bekanta, används istället en form som liknar de sammansatta namnformer som presenterades under 3.1.1 ovan (se också 3.2.1.2):

<i>Ol-Mångs</i>	GM:14
<i>Per-Danils</i>	GM:15
<i>Jaens-Görns</i>	GM:20, 25, 30, 31, 33
<i>Per-Svens</i>	GM:27,28, 81
<i>Erik-Kals</i>	GM:86
<i>Aron-Ers</i>	GM:72
<i>Erik-Arons</i>	GM:81, 91, 92

Hackåstexterna visar att dessa former kan utvecklas till att bli ”riktiga” platsbeteckningar, som fortsätter att användas även efter att den person de ursprungligen hört samman med är borta. Följande två exempel illustrerar detta:

Alle nærmest grae-aen ustet va Görn-Hans [...] Stele heite sae ette a Görn-Hansa, som va dø, når jeg föddes. (Allra närmaste grannen österut var Görn-Hans. Stället hette så efter Göran Hansson, som var död när jag föddes.) GM:8

N'morsfar men, Erik Nilssa, (Min morfar Erik Nilsson)
GM:16
dom som bo-odd i Erik-Nils (de som bodde i Erik-Nils)
GM:14

Observera även att de sammansatta namnformernas frekvent förekommande ändelse *-sa* (son), som i *a Görn-Hansa* ovan, förvandlas till endast *-s* när namnet används som platsbeteckning. En möjlig tolkning av detta är att det sammansatta namnet här ytterligare dras samman/ förkortas. Eftersom det dock alltså här precis som ovan rör sig om platsbeteckningar ligger det nära till hands att tänka sig att det avslutande *s*:et precis som i de ovan redovisade för- och efternamnen snarare bör ses som genitiv-*s*. Om det stämmer har *sa* här alltså helt enkelt bytts ut mot genitiv-*s*. Det skulle isåfall innebära att namn som naturligt slutar på *s* (som *Nils* i *Erik-Nils*) har fusionerad ändelse (se 3.2.1.1 ovan):

<i>Erik-Nils</i>	GM:7 (& många andra ställen)
<i>Görn-Hans</i>	GM:8, 12, 14, 18, 20, 21, 35, 92
<i>Ol-Lars</i>	GM:66, 76, 90
<i>Ol-Jaens</i>	GM:73
<i>Per-nils</i>	GM:90

3.3.3 Annan användning

Precis som i riksspråket uppvisas i de undersökta texterna genitiv-s efter preposition i stelnade uttryck som återspeglar prepositionsstyrt kasus i fornnordiskan (se 2.7 ovan):

<i>te skogs</i> (till skogs)	IG2:42, 43, 47, GM:68
<i>te vardags</i> (till vardags)	TS2:45, 56
<i>te gravels</i> (till gravöls)	GM:51, 61, 73, 90, 93
<i>te fjälls</i>	GM:67
<i>te övers</i>	GM:92

Någon motsvarighet till svenskans obligatoriska användning av genitiv-s vid vissa prepositionsfraser har dock inte återfunnits i materialet.

3.3.4 Sammansatta substantiv

I detta avsnitt undersöks Anderssons uttalande att genitiv-s används i sammansatta substantiv i jämtländsk dialekt (1930:11-13, se också 1.2 ovan). Detta avsnitt ska dock betraktas som en parentes i denna uppsats, och varför så är fallet kommer att framgå nedan. De undersökta källorna ger Andersson rätt i så motto att genitiv-s mycket frekvent förekommer som länkningsmorfem mellan delkomponenterna i sammansatta substantiv. Många av dessa substantiv överensstämmer också helt med riksspråkets termer:

<i>köksdöra</i> (köksdörren)	SN2:110
<i>dös-annons</i> (dödsannons)	GM:30
<i>aerbesplass</i> (arbetsplats)	TS3:128
<i>aerbeslösheitsförsekring</i>	TS1:119
<i>inbjudningskorta</i>	SN2:110
<i>surströminskalas</i>	GM:64
<i>bröllops-fålj-tjan</i> (bröllopsfolket)	GM:26
<i>blomkruksapper</i>	GM:68
<i>jernvegshus</i>	GM:77
<i>vardasbekymra</i>	HS:133

Ibland uppvisar materialet genitiv-s i ord där det inte förekommer i riksspråket:

<i>n morsfar</i> (morfar)	GM:63, 70, 73, 74, 84, 85
---------------------------	---------------------------

Spår av ett äldre, mer utvecklat genitivkasusbruk kan också ses i vissa ord (se 2.4 ovan, och även Oskarsson 1970:274):

<i>hunnaschul</i> (hundkoja)	SN2:110
<i>sanahåstru/sånahåstru</i> (sonhustru)	TS3:127, GM:97
<i>dagakaerla</i>	TS1:126

Genitiv-s verkar också förekomma regelmässigt i sammansatta substantiv där ett stads-/plats-/regionsnamn utgör första ledet:

<i>lissbon</i> (litsbon)	TS3:125, 126, TS2:56
<i>lissjamska</i> (litsjämtska)	TS2:52, 56
<i>oviksbon</i>	GM:63
<i>göteborstiningan</i>	TS3:125
<i>göteborssia</i>	TS3:127, 128
<i>östersundstiningan</i>	TS3:125
<i>östersunsuniversitete</i>	TS3:126
<i>stockholmshandlar</i>	GM:73
<i>stockholmstrakta</i>	TS2:51
<i>Ståckhålm-ongan</i> (stockholmsungar)	IG2:29
<i>hisingssia</i>	TS3:128
<i>hammerdalslie</i>	GM:41
<i>Ekshärads-körsa</i> (Ekshärads kyrka)	GM:58
<i>Götaälvsbrua/Göta-älvsbrua</i>	TS3:125, 126
<i>sörmlansmåle</i>	TS2:51
<i>”norrlandsuniversite”</i>	TS1:124

Besläktade med ovanstående sammansättningar är också formerna:

<i>stass-bon</i>	GM:65
<i>laendsdeila</i>	TS1:123

Att genitiv-s även idag används som länkningsmorfem när nya sammansatta substantiv bildas i jämtländsk dialekt ses av nedanstående ord:

<i>ungdomshitan</i>	TS1:126
---------------------	---------

Ledet *hitan* kommer i detta fall från engelskans *hit*, och det sammansatta substantivet syftar på den musik som är populär i samtiden.

Problemet med gäller sammansatta substantiv, och anledningen till denna avdelning ska ses som en parentes, är att sammansatta substantiv inte är genitivkonstruktioner i strikt bemärkelse. Och detta gäller trots att genitiv-s alltså frekvent används som länkningsmorfem i sammansatta substantiv, att de sammansatta orden ofta har ett semantiskt innehåll som överensstämmer med det som kan ses i genitivkonstruktioner, och också trots att det vanligen är det sammansatta substantivets andra led som är det semantiskt ”tyngsta”, precis som i genitivkonstruktioner. Det är

nämligen så att när sammansättning, med eller utan länkningsmorfem, väl har skett räknas det nya ordet ur grammatisk synpunkt som en färdig byggsten i språket (Teleman 1999b:28-34, 42-47, 1999c:3-6). Andersson har alltså rätt i att genitiv-s är verksamt i de jämtska dialekterna när substantiv sätts samman. Detta är intressant att notera. Men tyvärr faller denna observation utanför denna uppsats undersökning.

3.4 Sammanfattning

Syftet i denna uppsats har varit att titta på hur genitiv konstrueras i två olika jämtländska sockendialekter, och hur de olika genitivkonstruktionerna används. Anderssons uttalanden om användning av genitiv-s har också undersökts. Ett skriftligt material har legat till grund för undersökningen. Texter skrivna av fyra olika personer från Lits socken har varit aktuella, liksom boken *Je minns frå Hakås*, den längsta text som publicerats på hackåsmål, och sannolikt även den längsta publicerade texten på jämtländsk text överhuvudtaget. Det undersökta materialet innehåller framförallt genitivkonstruktioner som uttrycker ägande/nyttjande och bundna relationer, främst släktskapsrelationer och relationer till den egna kroppens delar. Analysen har kunnat visa att ett antal olika genitivkonstruktioner används för att uttrycka dessa olika förhållanden. Tydliga och intressanta skillnader har också kunnat påvisas mellan de två dialekterna i användningen av olika konstruktioner.

När det gäller uttryck för bundna relationer används i hackåsmålet inte mindre än tre olika konstruktioner, sammansättning, perifrastisk konstruktion, och analytisk konstruktion med *at*. Någon klar tendens/övertikt kan inte ses här, eftersom hackåstexterna innehåller många exempel på alla tre konstruktioner. I litstexterna används sammansättning på samma sätt som i hackåstexterna, och för övriga bundna relationer förekommer huvudsakligen analytisk konstruktion med *at*. Gustafsson använder även den metod som här har kallats intillsättning, och i undantagsfall uppvisas också perifrastisk konstruktion. I vissa uttryck för bundna relationer får namnet *Gud* också genitiv-s i litstexterna, ett bruk som mycket väl kan ha uppkommit genom långvarig påverkan från det svenska kyrkospråket (Reinhammar, V 2005:80-81). Bundna relationer uttrycks också i enstaka fall i de undersökta texterna med hjälp av prepositionerna *mae*, *på* och *ta*, i satser som påminner mycket om rikssvenskans bundna prepositionsattribut (se 2.7). Uttryck för ägande och nyttjande skapas också, som analysen visat, med hjälp av ett flertal konstruktioner. I hackåstexterna används sammansättning, åtminstone för ägande av hus och hem. I ett par fall förekommer även analytisk konstruktion med *at*. I övriga uttryck för ägande/nyttjande används i hackåstexterna företrädesvis perifrastisk konstruktion, och i undantagsfall också analytisk konstruktion med *at*. Litstexterna uppvisar i motsvarande fraser uteslutande analytisk konstruktion med *at*, och hos Gustafsson även intillsättning. Både lits- och hackåstexterna uppvisar exempel på att geografiska namn får genitiv-s när de står som underordnad nominalfras i genitiv-konstruktioner. De exempel som hittats uttrycker befintlighet, men är tyvärr inte många till antalet.

En slutsats av det ovanstående blir att det i hackåstexterna uppvisas en större rikedom av genitivkonstruktioner än litstexterna. Man skulle kunna tänka sig att observerade skillnader har att göra med det faktum att Magnusson, den hackåsförfattare vars texter använts i denna undersökning, är äldre än alla här aktuella litsförfattare, och att man alltså därigenom kan tänka sig att materialet visar på en utveckling/förenkling av

uppsättningen genitiv-konstruktioner i jämtländsk dialekt. Eftersom två av litsförfattarna dock enligt Wennersten-Bergners undersökning och kategorisering (1985: 43-60) tillhör samma åldersgrupp/ generation som Magnusson, och därför, precis som Magnusson, bör ha en traditionell, av svenskan mer opåverkad, dialekt, bör denna hypotes kunna uteslutas. Det är mer naturligt att tänka sig att det är fråga om en ren dialektal skillnad.

Under 2.5 ovan konstaterades att ikonicitet i avståndet mellan nominalfraserna i PNP-konstruktioner är ovanligt i Europa. Hackåstexterna har en konstruktion, sammansättning, som används för att uttrycka vissa släktskapsrelationer och ägande av viktiga ägodelar som hus och hem. Detta liknar den situation som fanns i fornfranska, där bundna relationer, och även uttryck för ägande av viktiga ägodelar som just hus och hem, skapades genom att de berörda nominalfraserna ställdes bredvid varandra. I uttryck för övrigt ägande användes konstruktion med prepositionen *de* (Koptjevskaja-Tamm 2003b:706-707. Se även Dahl & Koptjevskaja-Tamm 1998:38-49.) Hade sammansättning i hackåstexterna varit den enda använda genitivkonstruktionen i detta avseende hade man kunnat prata om ikonicitet. Som nu fallet är, när denna konstruktion samvarierar med flera andra, kan man kanske prata om drag av ikonicitet, men inte mer. I litstexterna används alltså precis som i hackåstexterna sammansättning för att uttrycka släktskap/samhörighet mellan man och hustru. För alla andra typer av bundna relationer och även för vanligt ägande används dock i litstexterna till skillnad från i hackåstexterna nästan uteslutande analytisk konstruktion med *at*. Gustafssons intillsättning och några enstaka konstruktioner med prepositionerna *på* och *ta* utgör undantagen i sammanhanget. Detta innebär att det även i litstexterna uppvisar drag av ikonicitet, och faktiskt gör det tydligare än i hackåstexterna.

När det i övrigt gäller undersökningen av användning av genitiv-s i de två sockendialekterna, kan det konstateras att de många olika av Andersson angivna genitivformerna (se 2.4 ovan) inte har stått att finna i det använda materialet. Att ändelsen *-s* förekommer och används för vissa av de funktioner den också har i rikssvenska är dock uppenbart. Den används på namn när dessa utgör kollektivbeteckning eller anger den plats där en viss person/familj bor. Det verkar också användas i deskriptiva genitivattribut, även om det utifrån det här använda materialet inte har gått att visa i vilken utsträckning detta förekommer.

Att genitivändelsen också används som länkningsmorfem i sammansatta substantiv är ett intressant faktum som har kunnat konstateras, men som egentligen ligger utanför denna uppsats undersökning. Genitivfras används mycket sparsamt som underordnat led i PNP-konstruktioner. Undantagen är, precis som det konstaterades ovan, geografiska namn och också namnet *Gud*.

Genom utländsk språklig påverkan inleddes i städerna i de södra delarna av Sverige under 1300-talet en kraftig förändring av det talade språkets grammatik. Bl a kom alla genitivkasusets ändelser utom *-s* att helt falla bort, och genitivfrasen kom att användas konsekvent i genitivuttryck. Den nya grammatiken spreds sedan utåt i landet via det profana skriftspråket, och kom att i olika omfattning påverka det talade språket i olika landsdelar (Pettersson 1996:150-153). Denna uppsats syfte har inte varit att göra en diakron undersökning, men nog verkar det utifrån det ovanstående som att spridandet av en konsekvent användning av genitiv-s aldrig har utövat så stort inflytande över jämtländskt talspråk. De undersökta jämtländska dialekterna har precis som rikssvenska upplevt en kraftig förenkling av fornnordiskans genitivkasus, men med ett helt

annat resultat.

Det faktum att de använda källorna är så olika till sin karaktär har i föreliggande uppsatsarbete utgjort något av ett problem. Källorna är inte alltid helt jämförbara när det gäller antalet genitivkonstruktioner och –fraser, och vilka typer av genitivkonstruktioner som förekommer. Så är t ex förekomsterna av namnet *Gud* i uttryck för bundna relationer alla hämtade från litstexterna, medan exemplen på användning av personnamn med genitiv-s för plats kommer från hackåstexterna. Litstexterna kompletterar dock varandra i viss mån, just genom att de är så olika. Avsaknaden av texter på hackåsmål av andra författare än Magnusson har i sammanhanget varit ett större problem, och innebär en svaghet i analysen. Trots ivrigt sökande har dock inga fler författare från Hackås socken stått att påträffa. Att Magnusson trots detta har fått utgöra källa i denna uppsats har att göra med att boken (med stor sannolikhet) är den längsta text som hittills publicerats på jämtländsk dialekt.

Något som säkert har framgått i uppsatsen är att olika aspekter av aspekter av jämtländska genitivkonstruktioner och deras användning behöver studeras vidare. Här finns mycket arbete att utföra, och det är nu det behöver utföras, innan de jämtländska dialekterna helt är borta.

4. Käll- och litteraturförteckning

4.1 Källor

Magnusson, Gunnar, *Je minns frå Hakås* (ort ej angiven, 1992).

Nagur Bibelteksta på jamska, Bo Oscarsson, red, (Östersund, 2006).

Nilsson, Stig A, "Gammalox'n på Storfloa", ur *Litsboken*, Lits Krönikekommitté, årgång XLIII, (Lit, 1993), sid 154-156.

Nilsson, Stig A, "N räktu'n kråkriksda'", ur årsskriften *Jämten*, Sten Rentzhog, red, årgång 89, (Östersund, 1996), sid 109-112.

Olsson, Ruth "Puck", *Fresn at a Momma*, översättning Inger Gustafsson, (Lit, 1992).

Olsson, Ruth "Puck", *Mer om Fresn...nu ske'n itti buan*, översättning Inger Gustafsson, (Lit, 1993).

Stockfelt, Torbjörn, "Nån fånderingan ta ein ta dom, som flöött", ur *Litsboken*, Cristina Agdler, red, årgång LII, (Lit, 2002), sid 119-127.

Stockfelt, Torbjörn, "Jamska för femti år saen å för tretti år saen - å nunen", ur *Litsboken*, Stina Eliasson, John Martinsson, Barbro Andersson och Ingrid Wigur, redaktionskommitté, årgång LIII, (Lit, 2004), sid 44-56.

Stockfelt, Torbjörn, "Nage om n' Ante Janhed", ur *Litsboken*, Stina Eliasson, red, årgång LIV, (Lit, 2005), sid 124-128.

4.2 Sekundärlitteratur

Andersson, Johan, *Oviksmålets formlära*, (Nordiska proseminariet, ort ej angiven, 1930).

Byberg, Harry, "Förord", i *Nagur Bibelteksta på jamska*, Bo Oscarsson, red, (Östersund, 2006), sid 9-11.

Campbell, Lyle, *Historical Linguistics, An Introduction*, (Edinburgh, 1998).

Croft, William, *Typologi and Universals*, andra upplagan, (Cambridge, 2003).

Dahl, Östen & Maria Koptjevskaja-Tamm, "Alienability splits and the grammaticalization of possessive constructions", ur *Papers from the 16th Scandinavian Conference of Linguistics*, Timo Haukioja, red, (Turku, 1998), sid 38-49.

Dahlin, Ingalisa & Dagmar Hagelin, *Register till Jämten 1906, 1908-1979*, (Östersund, 1980).

Delsing, Lars-Olof, *The Internal Structure Of Noun Phrases In The Scandinavian Languages*, akademisk avhandling, (Lund, 1993).

Delsing, Lars-Olof, "Perifrastisk genitiv", ur Øystein Alexander Vangsnes, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing, *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*, (Oslo, 2003), sid 65-83, (2003a).

Delsing, Lars-Olof, "Syntaktisk variation i nordiska nominalfraser", ur Øystein Alexander Vangsnes, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing, *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*, (Oslo, 2003), sid 11-64, (2003b).

Delsing, Lars-Olof, Anders Holmberg, Görel Sandström & Øystein Alexander Vangsnes, "Inledning", ur Øystein Alexander Vangsnes, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing, *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*, (Oslo, 2003), sid 1-9, (Delsing m fl).

Dä glöm fell inte jamska, Margareta & Per-Lennart Persson, red, (publiceringsår och ort ej angivet).

Fränden, Märit, *Östligt och västligt Kommentarer till en jämtländsk dialektinspelning*, c-uppsats i nordiska språk, (Uppsala, 1998).

Geijer, Herman, "Dialekt" under rubriken "Jämtland" i *Svensk Uppslagsbok*, andra omarbetade och utvidgade upplagan, Gunnar Carlquist & Josef Carlsson, huvudredaktörer, band 15, (Malmö, 1950), spalt 377-378.

Geijer, Herman, "Svenska dialekter" i *Sverges Folk*, I Flodström, red, (Uppsala & Stockholm, 1918), sid 196-204.

Givón, Talmy, *Syntax, An Introduction, Volume I*, reviderad utgåva, (Amsterdam & Philadelphia, 2001), (2001a).

Givón, Talmy, *Syntax, An Introduction, Volume II*, reviderad utgåva, (Amsterdam & Philadelphia, 2001), (2001b).

Gudmundsson, Arvid, *Om verbböjningen i litsmålet i Jämtland*, (Nordiska proseminariet, ort ej angiven, 1934).

Hartwig, Peder & Jan-Eric Holmqvist, *Dialekt eller riksspråk?*, d-uppsats i nordiska språk, (Stockholm, 1972).

Hellström, Solbritt, *Jämtlands skriftspråkliga försvenskning, en lingvistisk undersökning av Jämtlands domböcker 1635-1680*, d-uppsats i nordiska språk, (Umeå, 2001).

Holten, Ola J, *Dativbruken i Surnadalsmålet - med generelt utsyn over det nordiske dativområdet*, (Trondheim, 1974).

Jessen, E, *Notitser om Dialecter i Herjedal og Jemtland*, (Christiania, 1872).

Jørgensen, Nils, *Syntaktiska drag i svenska dialekter, en bibliografisk översikt* (Lund, 1970).

Koptjevskaja-Tamm, Maria, "A woman of sin, a man of duty, and a hell of a mess: Non-determiner genitives in Swedish" ur boken *Noun Phrase Structure in the Languages of Europe*, Frans Plank, red, (Berlin, Tyskland & New York, NY, USA, 2003), sid 515-558, (2003a).

Koptjevskaja-Tamm, Maria, "Possessive noun phrases in the languages of Europe", ur boken *Noun Phrase Structure in the Languages of Europe*, Frans Plank, red, (Berlin, Tyskland & New York, NY, USA, 2003), sid 621-722, (2003b).

Larsson, Lars, "Vårt språkliga arv. Tankar om vårt jämtska landsmål.", ur årsskriften *Jämten*, Eric Festin, red, trettiosjätte årgången, (Östersund, 1942), sid 50-56.

Ljungdahl, Ingela, *En studie av ungdomars syn på jämtskan och dess framtid*, c-uppsats i svenska, (Östersund, 1999).

Magnusson, Karin, *Sunnemålet med språkhistorisk översikt samt språk- och formlära*, c-uppsats i nordiska språk, (Stockholm, 1966).

Martinius, Sigfrid, *Jämtmålsgrammatik*, sammanställd av Per Tejbo, (Östersund, 1982).

Nationalencyklopedin, band 7, Kari Marklund, chefredaktör, (Höganäs, 1992), uppslagsord: "genitiv".

Ohlson, Ragnar, "Akademiska uppsatser om olika jämtmålsdialekter", i *En bok om jämtskan*, Ragnar Ohlson, red, (Östersund, 1973), sid 17-18.

Ordbok öfver Svenska språket, Svenska Akademien, sjätte bandet, (Lund, 1925), uppslagsord: "dialekt".

Oscarsson, Bo, *Orlboka*, (Östersund, 2001).

Oskarsson, Margit, "Några drag i dialekten i Namn, Genvalla, Frösö socken", ur tidskriften *Fornvårdaren*, Göran Rosander, red, vol X:4, (Östersund, 1970), sid 235-288.

Persson, Harriet & Camilla Göransson-Norrby, *Jämtskans framtid eller "så ske je ju kun prat me a momma å en moffa, å anner mänska ta den generationen"*, c-uppsats i svenska, (Östersund, 1998).

Pettersson, Gertrud, *Svenska språket under sjuhundra år - en historia om svenskan och dess utforskande* (Lund, 1996).

Reinhammar, Maj, *Om dativen i svenska och norska dialekter, 1. Dativ vid verb*, (Uppsala, 1973).

Reinhammar, Maj, *Om dativ i svenska och norska dialekter, 2. Dativ vid adjektiv*, (Uppsala, 1987).

Reinhammar, Vidar, *Hammerdalsmåle*, (Östersund, 1981).

Reinhammar, Vidar, *Hammerdalsmålet*, utgiven av Maj Reinhammar, (Uppsala, 2005).

Rendahl, Anne-Charlotte, "Swedish dialects around the Baltic Sea", ur *Circum-Baltic Languages, Volume I: Past and Present*, Östen Dahl & Maria Koptjevskaja-Tamm, red, (Amsterdam, Nederländerna & Philadelphia, PA, USA, 2001), sid 137-177.

Roos, Håkan, *Cirkumflex, tonelagsgrupper och cirkumflexbortfall – jämtskans starkaste dialektmarkörer*, c-uppsats i svenska, (Östersund, 2001).

Sandhill, Ivar, *Om bruket av några prepositioner i strömsmålet*, c-uppsats i nordiska språk, (Uppsala, 1957).

Simonsson, Nils, "Sockenmålet", ur *En bok om Offerdal, Del II Kulturlivet*, Axel Karlsson, Lars Nord, Karl E Nyqvist & Elov Boman, redaktionskommitté, (Offerdal, 1962), sid 221-257.

Sundin, Erik, *Föllingmålets ljudlära: Vokaler och diftonger i tryckstark stavelse*, c-uppsats, (Nordiska proseminariet, ort ej angiven, 1946).

Sverdrup, J, *Kortfattat tysk sproghistorie, Lyd- og Formsystemets utvikling*, (Oslo, 1930).

Teleman, Ulf, Staffan Hellberg och Erik Andersson, *Svenska Akademiens grammatik, del 1 Inledning Register*, (Stockholm, 1999), (1999a).

Teleman, Ulf, Staffan Hellberg och Erik Andersson, *Svenska Akademiens grammatik, del 2 Ord*, (Stockholm, 1999), (1999b).

Teleman, Ulf, Staffan Hellberg och Erik Andersson, *Svenska Akademiens grammatik, del 3 Fraser*, (Stockholm, 1999), (1999c).

Wennersten-Bergner, Bodil, *Dativbruket i tre generationer i Alsens socken*, c-uppsats i nordiska språk, (Lund, 1985).

Wessén, Elias, *Våra folksmål*, nionde upplagan, (Lund, 1970).

Westin, H, "Landsmålsalfabet för Jämtland och Härjedalen (med karta)", ur tidskriften *Nyare bidrag till kännedom om De Svenska Landsmålen ock svenskt folklif*, J A Lundell, red, XV.3, (Stockholm, 1897).

Widmark, Gun, "Om termen dialekt och dess synonymer", ur *Mål i sikte, Studier i dialektologi tillägnade Lennart Elmevik*, Maj Reinhammar, (huvudred), Gerd Eklund, Lena Peterson, Mats Thelander och Claes Åneman, redaktionskommitté (Uppsala, 1996), sid 409-417.

Wikipedia, den fria encyclopedin, <http://sv.wikipedia.org/>, (2006), uppslagsord: "nasir".

Wikipedia, the free encyclopedia, <http://en.wikipedia.org/>, (2006), uppslagsord: "A language is a dialect with an army and navy".

Äcke (signatur för Erik Olsson), *Gott homör*, (Östersund, 1888), faksimilutgåva med nyskrivet förord, (utgivningsår ej tydligt angivet. Förordet är dock skrivet 1988, vilket antyder att detta kan vara utgivningsår).

Österberg, K Lor, *Ovikens bygdemål i Jämtland*, (Lund, 1914).

Appendix: Uppsatser om jämtländsk dialekt

Följande är en komplett lista över de akademiska uppsatser som det hänvisas till i 2.3 ovan.

Uppsatser markerade med asterisk (*) är de uppsatser i Ragnar Ohlssons (1973:17-18) och Bo Oscarssons (2001:519-520) listor som inte gått att lokalisera.

Förklaring till förkortningar: LB=uppsats tillgänglig på Länsbiblioteket i Östersund, JA=uppsats tillgänglig på Jamtli, Jämtlands Läns Museum, SOFI+nummer=uppsats tillgänglig på Institutet för språk och folkminnen + accetionsnummer

Andersson, Johan, *Oviksmålets formlära*, (Nordiska proseminariet, ort ej angiven, 1930). SOFI:3011

Burman, Erik, *Gammal kort stavelse i Ragundamålet* (1928)*

Eriksson, Birgitta & Kristin Hedström, *Undersökning av jämtmålets försvenskning med utgångspunkt från Äckes bok "Gott humör"* (1972)*

Fränden, Märit, *Östligt och västligt Kommentarer till en jämtländsk dialektinspelning*, c-uppsats i nordiska språk, (Uppsala, 1998). JA

Gudmundsson, Arvid, *Om verbböjningen i litsmålet i Jämtland*, (Nordiska proseminariet, ort ej angiven, 1934). SOFI:8291

Hartwig, Peder & Jan-Eric Holmqvist, *Dialekt eller riksspråk?*, d-uppsats i nordiska språk, (Stockholm, 1972). JA

Hellström, Solbritt, *Jämtlands skriftspråkliga försvenskning, en lingvistisk undersökning av Jämtlands domböcker 1635-1680*, d-uppsats i nordiska språk, (Umeå, 2001). LB

Ljungdahl, Ingela, *En studie av ungdomars syn på jämtskan och dess framtid*, c-uppsats i svenska, (Östersund, 1999). JA

Magnusson, Karin, *Sunnemålet med språkhistorisk översikt samt språk- och formlära*, c-uppsats i nordiska språk, (Stockholm, 1966). LB, och SOFI:27480

Olander, Gunnel och Margit Oskarsson, *Transkription och kommentar till dialektinspelning av Offerdalsmålet* (1972)*

Olsson, Gunnel, *Dialektinspelning från Aspås, transkriberad och kommenterad* (1958)*

Oskarsson, Margit, *Några drag i en jämtländsk dialekt på grundval av en bandinspelning från Namn, Frösö socken, Jämtland. Transkription, översättning och kommentar.*, c-uppsats i nordiska språk, (ort ej angiven, 1968), LB, även publicerad i tidskriften *Fornvårdaren*, Göran Rosander, red, vol X:4, (Östersund, 1970), sid 235-288.

Persson, Harriet & Camilla Göransson-Norrby, *Jämnskans framtid eller "så ske je ju kun prat me a mamma å en moffa, å anner mänska ta den generationen"*, c-uppsats i svenska, (Östersund, 1998). JA

Reinhammar, Vidar, *Om oregelbunden bestämd pluralis hos svaga, förr kortstaviga maskuliner och femininer inom begränsat nordjämtskt område* (1949)*

Roos, Håkan, *Cirkumflex, tonelagsgrupper och cirkumflexbortfall – jämtskans starkaste dialektmarkörer*, c-uppsats i svenska, (Östersund, 2001). LB

Sandhill, Ivar, *Om bruket av några prepositioner i strömsmålet*, c-uppsats i nordiska språk, (Uppsala, 1957). SOFI:23538

Sundin, Erik, *Föllingmålets ljudlära: Vokaler och diftonger i tryckstark stavelse*, c-uppsats, (Nordiska proseminariet, ort ej angiven, 1946). SOFI:18394

Wennersten-Bergner, Bodil, *Dativbruket i tre generationer i Alsens socken*, c-uppsats i nordiska språk, (Lund, 1985). (Kan beställas från Arkivcentrum på Lunds universitet.)